

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Αικατερίνη Μπογιατζόγλου

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων

Πειραιάς, Ιούνιος 2022

UNIVERSITY OF PIRAEUS
DEPARTMENT OF ECONOMICS

MASTER PROGRAM
IN ECONOMICS IN EDUCATION AND
MANAGEMENT OF EDUCATIONAL UNITS

THE ROLE OF EDUCATION IN SOCIAL
MOBILITY

By
Aikaterini Bogiatzoglou

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economics in Education and Management of Educational Units

Piraeus, Greece, June 2022

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract	5
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1: Κοινωνική κινητικότητα.....	8
1.1 Η έννοια της κοινωνικής κινητικότητας	8
1.2 Μορφές κοινωνικής κινητικότητας	9
1.2.1 Κάθετη και οριζόντια κινητικότητα.....	9
1.2.2 Δομική και ανταλλακτική κινητικότητα	10
1.2.3 Διαγενεακή και ενδογενεακή κινητικότητα	11
1.2.5 Κινητικότητα ατόμου-οικογένειας-κοινωνικών ομάδων	12
Κεφάλαιο 2: Ερμηνεία των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και διαγενεακή κινητικότητα.....	13
2.1. Θεωρητικό υπόβαθρο- Φιλελεύθερη και Μαρξιστική θεωρία	13
2.2 Λειτουργιστική Ερμηνεία (Φονξιοναλιστική).....	15
2.3 Ερμηνεία των Ριζοσπαστών	18
2.3. Μαρξιστική ερμηνεία.....	19
2.4. Θεωρία του «Μορφωτικού Κεφαλαίου»	20
2.5. Θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Bernstein	22
Κεφάλαιο 3: Εμπειρική μελέτη των διαγενεακών επιδράσεων στην εκπαίδευση των παιδιών	24
3.1 Η επίδραση του επαγγέλματος των γονιών.....	24
3.2 Η επίδραση της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των γονέων.....	28
3.3 Η επίδραση του εκπαιδευτικού επιπέδου των γονέων	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΈΡΕΥΝΑΣ.....	33
4.1. Σκοπός της έρευνας.....	33
4.2. Ερευνητικά ερωτήματα	33
4.3. Μεθοδολογία έρευνας.....	34
4.4. Περιγραφή του ερωτηματολογίου.....	35
4.5. Το δείγμα της έρευνας	35
4.6. Περιορισμοί της έρευνας- Αξιοπιστία.....	37
Κεφάλαιο 5: Αποτελέσματα της έρευνας	38
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα - Συζήτηση.....	46
Βιβλιογραφία	48
Παράρτημα.....	51

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Σημαντικού όρου: μορφωτικό επίπεδο γονέων, επάγγελμα γονέων, διαγενεακή κινητικότητα

Περίληψη

Η μελέτη της κοινωνικής κινητικότητας συνδέεται άμεσα με τη μελέτη διάφορων κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων όπως οι εκπαιδευτικές ανισότητες, η ισότητα ευκαιριών στις επαγγελματικές θέσεις, η εισοδηματική ανισότητα, το επίπεδο εκπαίδευσης.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να ερευνηθεί εάν το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων και το επάγγελμά τους επηρεάζει το συνολικό εκπαιδευτικό αποτέλεσμα των παιδιών, την εισαγωγή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τελικά την επαγγελματική τους θέση. Μέσα από τη διερεύνηση σε επίπεδο τριών γενεών αναμένεται να φανεί μία εξέλιξη τόσο σε επίπεδο εκπαίδευσης όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο. Για να διερευνηθεί αυτό, πραγματοποιήθηκε μία έρευνα με ερωτηματολόγιο που χορηγήθηκε σε 100 άτομα και ακολούθησε η στατιστική ανάλυση των απαντήσεών τους.

Από την έρευνα προέκυψε ότι η μελλοντική εκπαιδευτική-επαγγελματική υπόσταση κάποιου επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων του. Μέσα από τη διαγενεακή καταγραφή του μορφωτικού επιπέδου φάνηκε ότι υπάρχει θετική εξέλιξη ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης (τριτοβάθμια εκπαίδευση) και την επιλογή επαγγέλματος (τομέας παροχής υπηρεσιών).

THE ROLE OF EDUCATION IN SOCIAL MOBILITY

Keywords: education level, working position, intergenerational mobility

Abstract

The study of social mobility is directly linked to the study of various social and economic phenomena such as educational inequalities, equal opportunities in jobs, income inequality, level of education.

The purpose of this research is to investigate whether the level of education of parents and their profession affects the overall educational outcome of children, their admission to higher education and ultimately their professional status. Through the investigation at the level of three generations, it is expected to show a development both at the level of education and at the professional level. To investigate this, a questionnaire survey of 100 people was conducted, followed by a statistical analysis of their responses.

The research showed that one's future educational-professional status is greatly influenced by the level of education of one's parents. Through the intergenerational recording of the educational level, it was shown that there is a positive development in terms of the level of education (higher education) and the choice of profession (service sector).

Εισαγωγή

Αναμφισβήτητα η εκπαίδευση αποτελεί σημαντική διαδικασία τόσο για την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου όσο και για τη συλλογική εξέλιξη των κοινωνιών. Στις σύγχρονες κοινωνίες το επίπεδο εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια) σχετίζεται άμεσα με το περιεχόμενο σπουδών και το βαθμό εξειδίκευσης. Συνεπώς, το επίπεδο εκπαίδευσης συνδέεται με την επαγγελματική θέση και τη διαμόρφωση του εισοδήματος. Τα άτομα τείνουν να επενδύουν σε ανθρώπινο κεφάλαιο (εκπαίδευση, κατάρτιση, μάθηση πάνω στη δουλειά) καθώς αυτό συνδέεται στενά με το εισόδημά τους.

Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργείται το ερώτημα ως προς το αν το οικογενειακό υπόβαθρο επηρεάζει την μελλοντική εκπαιδευτική, επαγγελματική υπόσταση κάποιου. Με άλλα λόγια το επάγγελμα των γονέων ή το επίπεδο εκπαίδευσής τους επηρεάζει αντίστοιχα το μορφωτικό επίπεδο των παιδιών και την επιλογή επαγγέλματος; Για παράδειγμα, ένα υποστηρικτικό-μαθησιακό περιβάλλον στο σπίτι, που είναι πιο πιθανό να υπάρχει όταν οι γονείς έχουν υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης, επιδρά ενδεχομένως θετικά στο να αποκτήσουν τα παιδιά υψηλού επιπέδου εκπαίδευση. Επίσης, γονείς με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης θα έχουν και υψηλά εισοδήματα με αποτέλεσμα να μπορούν να χρηματοδοτήσουν την εκπαίδευση των παιδιών τους σε υψηλό επίπεδο και για μακροχρόνιο διάστημα χωρίς να βιαστούν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας.

Με βάση αυτή τη συζήτηση που σχετίζεται με τις εκπαιδευτικές ανισότητες και τις επαγγελματικές ευκαιρίες που προκύπτουν λόγω εκπαίδευσης κρίθηκε σκόπιμο να υλοποιηθεί η παρούσα έρευνα με σκοπό να διερευνηθεί κατά πόσο έχει βελτιωθεί ανάμεσα σε τρεις γενιές το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων, αν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας με αυτό των παιδιών και ανάμεσα στο επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας με το μορφωτικό επίπεδο των παιδιών.

Η παρούσα εργασία δομείται ως εξής. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η έννοια της κοινωνικής κινητικότητας και οι μορφές της. Να σημειωθεί ότι σε όλη την εργασία η αναφορά στον όρο κοινωνική κινητικότητα ερμηνεύεται ως διαγενεακή κινητικότητα. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο που ερμηνεύει τις εκπαιδευτικές ανισότητες που προκύπτουν με βάση τη διαγενεακή

κινητικότητα. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διεθνής και η εγχώρια βιβλιογραφία που σχετίζεται με παράγοντες που επηρεάζουν την εκπαίδευση των παιδιών και την πρόσβασή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως το επάγγελμα των γονιών, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των γονιών και το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονιών. Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων. Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα της παρούσας εργασίας.

Κεφάλαιο 1: Κοινωνική κινητικότητα

1.1 Η έννοια της κοινωνικής κινητικότητας

Η έννοια της «κοινωνικής κινητικότητας» περιγράφει τη δυνατότητα που έχουν τα άτομα ή οι ομάδες ατόμων να μετακινηθούν μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών θέσεων ή στρωμάτων σε κάποιο άλλο ανώτερο, ίδιο ή κατώτερο. Η κινητικότητα εκφράζει τη δυναμική πλευρά της κοινωνίας. Δηλώνει, δηλαδή ότι η κοινωνία δε μνει στατική, αλλά μεταβάλλεται διαχρονικά ως προς τις κοινωνικές δομές και διαρθρώσεις της. Ανοδικές μετακινήσεις σε σύντομα χρονικά διαστήματα δείχνουν μία κοινωνία που εξελίσσεται γρήγορα και που υπόσχεται επικράτηση και επιβολή, επιρροές και κυριαρχία σε ευρύτερους κοινωνικούς χώρους και πολιτικούς σχηματισμούς (Κασιμάτη, 2004:23). Ανάλογα με τις μετακινήσεις που συντελούνται, οι κοινωνίες μπορούν να διακριθούν σε «ανοικτές» και «κλειστές». Οι ανοικτές κοινωνίες επιτρέπουν την κινητικότητα των μελών τους από μία κοινωνική θέση ή τάξη σε μία άλλη, η οποία δεν εξαρτάται από τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ατόμων, όπως για παράδειγμα, από την κοινωνική τους προέλευση, με αποτέλεσμα να προωθείται περισσότερο η κοινωνική δικαιοσύνη. Αντίθετα, στις κλειστές κοινωνίες κυριαρχούν συχνά κοινωνικές ανισότητες, ενώ οι κοινωνικές δομές και δομικές σχέσεις αναπαράγονται (Sorokin, 1959 · Health & Payne, 1999). Η έννοια της κοινωνικής κινητικότητας συνδέεται και συμπληρώνεται με έννοιες όπως η ανισότητα, η ταξική δομή, η κοινωνική ιεράρχηση και διαστρωμάτωση και η κοινωνική δικαιοσύνη.

Η κοινωνική κινητικότητα είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την κοινωνική διαστρωμάτωση και την κοινωνική ιεράρχηση. Σύμφωνα με τον Sorokin, η κοινωνική διαστρωμάτωση σημαίνει τη διαφοροποίηση του πληθυσμού σε τάξεις, τοποθετημένες ιεραρχικά, δημιουργώντας ανώτερα και κατώτερα στρώματα (Παπαδόπουλος, 1987). Τα άτομα ταξινομούνται σε υψηλότερες ή χαμηλότερες κοινωνικές θέσεις με βάση διάφορα χαρακτηριστικά όπως το επάγγελμα, η εκπαίδευση ή η οικονομική τους κατάσταση. Συνεπώς, η έννοια της κινητικότητας προϋποθέτει ένα ιεραρχικό σύστημα με συγκεκριμένες τάξεις έτσι ώστε τα άτομα να έχουν τη δυνατότητα και τις ευκαιρίες να μετακινηθούν ανοδικά ή καθοδικά. Οι μετακινήσεις μεταξύ των διαφόρων θέσεων προϋποθέτουν την ύπαρξη κοινωνικών ανισοτήτων, οι οποίες αποτελούν το χαρακτηριστικό γνώρισμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Ο βαθμός της

κινητικότητας σε μια κοινωνία αποτελεί σημαντικό δείκτη του κατά πόσο τα άτομα μέσα στο συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο έχουν ίσες ευκαιρίες και πιθανότητες να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση, με βάση τα προσόντα και τις δυνατότητές τους. Έτσι, η κοινωνική κινητικότητα εμφανίζεται ως εναλλακτική λύση και εν μέρει μέτρο αντιστάθμισης της κοινωνικής δικαιοσύνης (Nunn, Johnson, Monro, Bickerstaffe & Kelsey, 2007 · Κασιμάτη, 2004).

1.2 Μορφές κοινωνικής κινητικότητας

Για την καλύτερη ερμηνεία και κατανόηση της έννοιας της κοινωνικής κινητικότητας διακρίνονται διάφορες μορφές ή διαστάσεις ανάλογα με τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της μορφολογίας των μετακινήσεων. Έτσι, με βάση το κριτήριο της κατεύθυνσης διακρίνουμε την κάθετη και οριζόντια κινητικότητα, με βάση το κριτήριο της υφής των μετακινήσεων τη δομική ή διαρθρωτική και την γνήσια ή ανταλλακτική κινητικότητα, με βάση το κριτήριο του χρόνου, την ενδογενεακή και τη διαγενεακή κινητικότητα, με βάση το κριτήριο του περιεχομένου: α) την εκπαιδευτική και επαγγελματική κινητικότητα, β) την κινητικότητα της πολιτική συμπεριφοράς και γ) την γεωγραφική κινητικότητα. Με βάση το κριτήριο της μονάδας μελέτης-θεώρησης, εξετάζονται οι μετακινήσεις σε επίπεδο: α) ατόμου, β) οικογένειας και γ) κοινωνικών ομάδων (Peuckert, R., 2001: 240-244). Ακολουθεί μια σύντομη περιγραφή των μορφών κινητικότητας, ενώ δίνεται έμφαση στη διαγενεακή κινητικότητα, καθώς συνδέεται άμεσα με το αντικείμενο της έρευνας αυτής.

1.2.1 Κάθετη και οριζόντια κινητικότητα

Με βάση την κατεύθυνση των μετακινήσεων η κινητικότητα μπορεί να είναι είτε οριζόντια είτε κάθετη. Η οριζόντια διαφοροποίηση συνεπάγεται διαφορές, δηλαδή ανομοιότητες, ενώ η κάθετη ανισότητες. Ανομοιότητες αποτελούν εκείνες οι διαφορές των γνωρισμάτων, προσόντων και ρόλων οι οποίες δεν είναι ιεραρχημένες, ενώ, αντίθετα, οι ανισότητες αποτελούν κοινωνικά ιεραρχημένες διαφορές (Κουτσογιώτα, 2007). Αναλυτικότερα, η οριζόντια κινητικότητα σημαίνει την κάθε μεταβολή στην κατάσταση του ατόμου από μία κοινωνική θέση ή τάξη σε μία άλλη παρόμοια με αυτή στην οποία βρισκόταν (Σταματοπούλου, 2022). Με τις μετακινήσεις αυτές το άτομο δεν αλλάζει το κοινωνικοοικονομικό του status, αφού δεν αλλάζει επίπεδο στην

κοινωνική διαστρωμάτωση. Παράδειγμα οριζόντιας κινητικότητας αποτελούν οι μετακινήσεις εργαζομένων μεταξύ κατηγοριών ανειδίκευτης εργασίας. Αντίθετα, κάθετη κινητικότητα σημαίνει τη μεταβολή της κοινωνική θέσης του ατόμου μεταξύ διαφορετικών στρωμάτων μέσα στην κοινωνική πυραμίδα και μπορεί να είναι είτε ανοδική είτε καθοδική. Με την κάθετη μετακίνηση παρατηρείται μεταβολή στην κατοχή των κοινωνικά επιθυμητών αγαθών, τόσο υλικών, όπως το εισόδημα, όσο και συμβολικών, όπως η ισχύς, το γόητρο και το κύρος (Κελπανίδης, 2002). Παράδειγμα ανοδικής κινητικότητας αποτελεί η μετακίνηση από την ανειδίκευτη εργασία στις υπηρεσίες. Η έκταση της κάθετης κινητικότητας σε μία κοινωνία είναι ένας βασικός δείκτης του κατά πόσο η κοινωνία αυτή είναι «ανοικτή», δηλαδή πόσο μπορούν τα ταλαντούχα άτομα από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα να ανέβουν στην κοινωνικοοικονομική κλίμακα (Giddens, 2002:369).

1.2.2 Δομική και ανταλλακτική κινητικότητα

Με βάση το είδος των μετακινήσεων, η κοινωνική κινητικότητα μπορεί να διακριθεί σε δομική και ανταλλακτική κινητικότητα. Στη δομική κινητικότητα οι μετακινήσεις που πραγματοποιούν τα άτομα από ένα επάγγελμα, από ένα επίπεδο εκπαίδευσης ή από μια κοινωνική θέση σε κάποια άλλη, οφείλονται στις αλλαγές που παρατηρούνται στην κοινωνική δομή. Το ίδιο το σύστημα των επαγγελμάτων και της κοινωνικής διαστρωμάτωσης βρίσκεται σε μία διαρκή μεταβολή και αναγκάζει τα άτομα να «συμμορφωθούν». Για παράδειγμα, το επάγγελμα του αγρότη συρρικνώνεται με αποτέλεσμα να ωθεί τα άτομα σε έξοδο από το συγκεκριμένο επάγγελμα, ενώ τα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών διευρύνονται και προσελκύουν άτομα (Κουτσογιώτα, 2007). Έτσι, η διερεύνηση μιας επαγγελματικής κατηγορίας έχει ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση μιας άλλης. Στη δημιουργία νέων επαγγελμάτων συντελεί η ανάπτυξη της τεχνολογίας και των επιστημών. Η αλλαγή στη σύνθεση της αγοράς εργασίας, η μετανάστευση, ιστορικοί παράγοντες και μακροοικονομικές αλλαγές, η επέκταση του εκπαιδευτικού συστήματος και η ανάπτυξη της τεχνολογίας αποτελούν κάποιους από τους παράγοντες της δομική κινητικότητας (Σταματοπούλου, 2022 :19).

Όσον αφορά στην ανταλλακτική κινητικότητα, οι μετακινήσεις πραγματοποιούνται ανάλογα με τις προσωπικές φιλοδοξίες και προσδοκίες του ατόμου, τα προσόντα, τις επιδόσεις και τις δυνατότητές του. Το ίδιο το άτομο με τις

προσωπικές του επιλογές καθορίζει τη θέση του μέσα στην κοινωνία και ανάλογα μετακινείται ή όχι, ανοδικά ή καθοδικά στην κοινωνική ιεραρχία (Μυλωνάς, 2006 - Peuckert, 2001:242-242).

1.2.3 Διαγενεακή και ενδογενεακή κινητικότητα

Με βάση το χρόνο αναφοράς η κοινωνική κινητικότητα διακρίνεται σε διαγενεακή και σε ενδογενεακή κινητικότητα. Ειδικότερα, η ενδογενεακή κινητικότητα ή αλλιώς η κινητικότητα καριέρας αναφέρεται στις μετακινήσεις που πραγματοποιεί το άτομο στις διάφορες φάσεις της ζωής του, όπως είναι η αλλαγή επαγγέλματος ή τομέα απασχόλησης. Η διαγενεακή κινητικότητα αφορά στις μετακινήσεις που συντελούνται από γενιά σε γενιά και φανερώνει το κατά πόσο η κοινωνική θέση των ατόμων σχετίζεται με αυτή των γονέων τους, τις ευκαιρίες δηλαδή που έχουν τα άτομα σε σχέση με την κοινωνική τους προέλευση (Κασιμάτη, 2004). Η σύγκριση μεταξύ των γενεών περιλαμβάνει τη μετάδοση μορφωτικών αγαθών ή την κληροδότηση υλικών αγαθών και την επίδραση που αυτά ασκούν στην επαγγελματική σταδιοδρομία των παιδιών. Η μελέτη της κοινωνικής κινητικότητας είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τη μελέτη διάφορων κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων όπως η ισότητα ευκαιριών πρόσβασης στις διάφορες επαγγελματικές θέσεις, οι εκπαιδευτικές ανισότητες, η εισοδηματική ανισότητα, το επίπεδο εκπαίδευσης και άλλα ζητήματα (Alba et al., 1999:373-374). Ουσιαστικά πρόκειται για έναν τρόπο που εκτιμά πόση από την μελλοντική οικονομική –εκπαιδευτική- επαγγελματική υπόσταση κάποιου καθορίζεται από τα οικογενειακά χαρακτηριστικά (όπως επάγγελμα γονέων, επίπεδο εκπαίδευσης γονέων, αριθμός μελών οικογένειας κ.α.) και πόση από τα ατομικά χαρακτηριστικά, ταλέντα και δεξιότητες του ατόμου. Σε επόμενη ενότητα γίνεται αναφορά σε μελέτες και έρευνες τόσο για την Ελλάδα όσο και για χώρες του εξωτερικού σχετικά με τη διαγενεακή κινητικότητα της εκπαίδευσης που αφορά άμεσα την έρευνα της παρούσας εργασίας.

1.2.4 Εκπαιδευτική και επαγγελματική κινητικότητα- Κινητικότητα της πολιτικής συμπεριφοράς-Γεωγραφική κινητικότητα

Η διαδικασία της απασχόλησης έχει ως αποτέλεσμα τις μετακινήσεις μεταξύ των επαγγελματικών κατηγοριών και συνεπώς την επαγγελματική κινητικότητα.

Παράλληλα, το επίπεδο εκπαίδευσης του ατόμου σχετίζεται άμεσα με την επαγγελματική του ζωή, καθώς τα περισσότερα επαγγέλματα απαιτούν ένα συγκεκριμένο επίπεδο εκπαίδευσης ή εξειδίκευσης και μέσω της εκπαίδευσης το άτομο αυξάνει τις ευκαιρίες για αλλαγή κοινωνικού στρώματος με απώτερο στόχο να εξασφαλίσει υψηλότερο εισόδημα και επαγγελματικό κύρος. Πολλές φορές η εκπαιδευτική και επαγγελματική κινητικότητα εξετάζονται συνδυαστικά (Σταματοπούλου, 2022). Η κινητικότητα της πολιτικής συμπεριφοράς εξετάζεται σε ενδογενεακό και διαγενεακό επίπεδο και δείχνει τις μετακινήσεις του ατόμου προς τα διάφορα κόμματα (Κουτσογιώτα, 2007). Η γεωγραφική κινητικότητα συνδέεται με τις μετακινήσεις των ατόμων από μία περιοχή ή χώρα σε μία άλλη. Αυτές οι μετακινήσεις έχουν μεγάλη σημασία για τον οικονομικό και κοινωνικό προγραμματισμό των κοινωνιών και συνδέονται με φαινόμενα όπως η μετανάστευση, η αστικοποίηση, η αποκέντρωση και άλλα. Ταυτόχρονα επηρεάζουν τη δομή των κοινωνιών. Για παράδειγμα, με την είσοδο των αλλοδαπών εργατών, οι οποίοι απασχολούνται συνήθως σε χαμηλού γοήτρου επαγγέλματα, αλλάζει η επαγγελματική δομή των κοινωνιών (Κασιμάτη, 2004:35-36).

1.2.5 Κινητικότητα ατόμου-οικογένειας-κοινωνικών ομάδων

Με κριτήριο τη μονάδα μελέτης - θεώρησης οι μετακινήσεις εξετάζονται σε επίπεδο ατόμου, οικογένειας και κοινωνικών ομάδων. Για την εμπειρική έρευνα η επιλογή του ατόμου ως μονάδα μελέτης αποτελεί σχεδόν τον κανόνα, καθώς το φαινόμενο της κοινωνικής κινητικότητας είναι πολυσύνθετο, πολυδιάστατο και πολύπλοκο και η αναφορά ως μονάδας μελέτης μεγαλύτερων ενοτήτων όπως η οικογένεια ή το κοινωνικό στρώμα θα δυσχέραινε τη μεθοδολογική προσέγγιση του φαινομένου (Κασιμάτη, 2004:36-37). Εντούτοις, η οικογένεια κατέχει σημαντικό ρόλο στη μελέτη της κοινωνικής κινητικότητας, αφού όπως έχει αναφερθεί ήδη η οικογενειακή προέλευση του ατόμου επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την εκπαιδευτική και επαγγελματική του σταδιοδρομία. Έτσι, οι περισσότερες έρευνες που μελετούν το φαινόμενο της κοινωνικής κινητικότητας αναφέρονται στην οικογενειακή προέλευση του ατόμου και μελετούν την επαγγελματική διάρθρωση της κοινωνίας συγκρίνοντας την επαγγελματική θέση των ερωτώμενων με αυτή των γονιών τους (Κουτσογιώτα, 2007). Με τον όρο κινητικότητα κοινωνικών ομάδων ή συλλογική κινητικότητα χαρακτηρίζεται η αλλαγή της επαγγελματικής θέσης, του στρώματος, του γοήτρου μιας

συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων (Peuckert, 2001). Ένα παράδειγμα κινητικότητας μιας ολόκληρης κοινωνικής ομάδας αποτελεί η μετάβαση των μεταναστών (π.χ. Ελλήνων) στη χώρα υποδοχής (π.χ. Αμερική) από χειρωνακτικές εργασίες σε επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών, όπως εστίατορες.

Κεφάλαιο 2: Ερμηνεία των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και διαγενεακή κινητικότητα

2.1. Θεωρητικό υπόβαθρο- Φιλελεύθερη και Μαρξιστική θεωρία

Η οικονομική πρόοδος της μεταπολεμικής περιόδου δημιούργησε την αναγκαιότητα για κοινωνική ευημερία, μείωση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων και ανάπτυξη της κοινωνικής δικαιοσύνης. Μέσα στο πλαίσιο αυτό πολλοί θεωρητικοί και εμπειρικοί μελετητές της κοινωνικής κινητικότητας στρέφονται προς τη μελέτη των μετακινήσεων στην κοινωνική διαστρωμάτωση από γενιά σε γενιά, καθώς και των παραγόντων που επηρεάζουν τη θέση των ατόμων στην κοινωνική πυραμίδα και την κινητικότητά τους σε αυτήν. Σύμφωνα με τον Παπαναστασίου (2018:15-16), οι γενικότερες κατηγορίες θεωρητικών προσεγγίσεων της διαγενεακής κινητικότητας είναι οι εξής τέσσερις: α) οι πολιτιστικές/συμπεριφορικές ερμηνείες θέτουν ως αίτια της κοινωνικής αναπαραγωγής το σύστημα αξιών, πεποιθήσεων και συμπεριφορών της *underclass*, μιας δηλαδή ομάδας φτωχών με διακριτή υποκουλτούρα, β) οι βιολογικές/ψυχολογικές ερμηνείες δίνουν βάση στα κληρονομούμενα χαρακτηριστικά, τις επίκτητες ικανότητες και την προσωπικότητα των ατόμων ως παράγοντες που διαμορφώνουν τη θέση τους στην κοινωνία (*nature*), γ) οι θεωρίες της επίδρασης της οικογένειας που επικεντρώνονται στη μεταβίβαση των κοινωνικών μειονεκτημάτων ή προτερημάτων από το γονέα στο παιδί (*nurture*), και δ) οι δομικές θεωρίες που θέτουν στο επίκεντρο το κοινωνικό οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι μετακινήσεις των ατόμων διαγενεακά (*structure*).

Τα δύο κυρίαρχα θεωρητικά ρεύματα που ασχολήθηκαν κυρίως με τη μελέτη της κοινωνικής κινητικότητας είναι η φιλελεύθερη και η μαρξιστική θεωρία. Παρόλο που οι απόψεις των θεωρητικών αυτών πλαισίων είναι εκ διαμέτρου αντίθετες μεταξύ τους, φαίνεται ότι συμφωνούν στην άποψη ότι τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ατόμων επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές επιδόσεις τους και η κοινωνικής του προέλευση

επιδρά σε μεγάλο βαθμό στην κατάταξή τους στην κοινωνική διαστρωμάτωση (Σταματοπούλου, 2022).

Η φιλελεύθερη θεωρία εμφανίστηκε στα μέσα του 20ου αιώνα από την αμερικανική κοινωνική επιστήμη και εκφράστηκε κυρίως μέσα από τα έργα του Talcott Parsons. Ο Αμερικανός κοινωνιολόγος θεωρούσε την κοινωνία ως ένα «σύστημα» που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση προς την εξέλιξη και η οποία συνεχώς επιδέχεται βελτιώσεις (Φραγκουδάκη, 1985). Με την εκβιομηχάνιση των κοινωνιών και τη ζήτηση για εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, προέκυψε η ανάγκη για τον εκδημοκρατισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων και τη συμμετοχή των ατόμων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης γεγονός που ευνόησε και τα παιδιά των φτωχών και περιθωριοποιημένων οικογενειών της εργατικής τάξης. Η ανώτατη εκπαίδευση παύει να είναι κλειστή και δομημένη και η πρόσβαση σε αυτήν εξαρτάται από τις ατομικές επιτυχίες των ατόμων. Οι ανισότητες που παρατηρούνται είναι πλέον ατομικές και δεν κληρονομούνται από την κοινωνική προέλευση, ενώ θεωρούνται μία απαραίτητη διαδικασία μέσω της οποίας τα πιο εξειδικευμένα άτομα θα καταλάβουν τις πιο σημαντικές θέσεις στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας (Μοσχονάς, 1998 · Σιάνου- Κύργιου, 2006).

Σύμφωνα με τη φιλελεύθερη προσέγγιση τα ίδια τα άτομα έχουν την ευθύνη της σχολικής αποτυχίας λόγω των μειωμένων ικανοτήτων τους ή του χαμηλού δείκτη ευφυΐας τους. Παράλληλα, υποστηρίζεται ότι οι εκπαιδευτικές ανισότητες τείνουν να εξαλειφθούν, λόγω του εκδημοκρατισμού της εκπαίδευσης και της διεύρυνσης της συμμετοχής στην ανώτατη εκπαίδευση (Σταματοπούλου, 2022). Η προσέγγιση αυτή δέχθηκε αρνητική κριτική κυρίως από τους μαρξιστές, καθώς θεωρήθηκε ότι ερμηνεύει την κοινωνική κινητικότητα με απλουστευτικό τρόπο και νομιμοποιεί τις κοινωνικές ανισότητες. Βασικές έννοιες στη μαρξιστική ανάλυση είναι η κατοχή των μέσων παραγωγής, η ιδιοκτησία και η ταξική συνείδηση. Η κοινωνία χωρίζεται σε δύο εκ διαμέτρου αντίθετες και ανταγωνιστικές τάξεις, την τάξη των καπιταλιστών και την τάξη των εργατών. Συνεπώς, η συσσώρευση κεφαλαίου στην εργατική τάξη θεωρείται απίθανη. Η ανοδική μετακίνηση στις μεσαίες τάξεις αντιπροσωπεύει μια προσωπική λύση στα προβλήματα της χαμηλής θέσης, και ως εκ τούτου τείνει να αποδυναμώνει τις συλλογικές προσπάθειες για τη βελτίωση της κατώτερης τάξης στο σύνολό της (Crompton, 1998:61). Η ανοδική αυτή κινητικότητα που επιτυγχάνεται με τη «στρατολόγηση» των ικανών ατόμων της εργατικής τάξης σε υψηλά κοινωνικές θέσεις διασφαλίζει τη διατήρηση της λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος.

Η εκπαίδευση στη μαρξιστική θεωρία συμβάλλει στη διαιώνιση των κοινωνικών ανισοτήτων και στη διατήρηση των δομών εξουσίας και εκμετάλλευσης. Προάγει τις αξίες και τις αρχές της ανώτερης κοινωνικής τάξης και πείθει ότι οι εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες δεν είναι κοινωνικά κληροδοτούμενες, αλλά εξαρτώνται από ατομικά χαρακτηριστικά (Καντζάρα, 2008). Πάνω στις βασικές παραδοχές αυτών των θεωριών στηρίχθηκαν διάφοροι εμπειρικοί ερευνητές και ανέπτυξαν μεταγενέστερα νέες θεωρίες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα εργασία παρουσιάζει ο ρόλος της εκπαίδευσης στη διαμόρφωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Ως κοινωνικός θεσμός είναι στενά συνδεδεμένος με κάθε μορφή κοινωνικής έκφρασης, μιας και είναι ο διαμορφωτής της κοινωνίας του ανθρώπου: ένας μηχανισμός κοινωνικοποίησης και ο ρυθμιστής της κοινωνικής κινητικότητας (Κυρίδης, 2006:88). Ως εκ τούτου, γίνεται μια προσπάθεια να αναφερθούν διάφορες ερμηνείες για τον τρόπο με τον οποίο το σχολείο και η εκπαίδευση γενικότερα συνδέεται με τις κοινωνικές ανισότητες και τις ευκαιρίες για κοινωνική κινητικότητα. Οι ερμηνείες που έχουν προταθεί, είναι πολλές και με πλήθος αποχρώσεων.

2.2 Λειτουργιστική Ερμηνεία (Φονξιοναλιστική)

Ο Talcott Parsons, κύριος εκπρόσωπος της λειτουργιστικής προσέγγισης στη θεωρία της κοινωνίας που οριοθετεί, συνδέει τρεις βασικούς παράγοντες: την κουλτούρα, την κοινωνική δομή και την προσωπικότητα. Το πλαίσιο της κοινωνικής δράσης συγκροτείται από διάφορα στοιχεία: τον δρώντα, το σκοπό του δρώντος, την κοινωνική περίσταση, τους κοινωνικούς κανόνες, τις αξίες και τα πρότυπα και το σύστημα αξιολόγησης που έχει ο δρων (Νικολάου, 2006:196). Σε αυτό το μοντέλο κοινωνίας η σημαντικότερη λειτουργία της εκπαίδευσης είναι η κοινωνικοποίηση, η οποία συμβάλλει στην κοινωνική ισορροπία και τάξη. Η υιοθέτηση «κοινής κουλτούρας» (ιδεολογία της ισότητας των ευκαιριών και της επιτυχίας) και ενός κοινού συστήματος αξιών εξουδετερώνει την ένταση που προκαλείται από τις ανισότητες στην κοινωνική διαστρωμάτωση και διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή αποσκοπώντας στην κοινωνική επιβίωση και ευταξία.

Βασικό στοιχείο της λειτουργιστικής ερμηνείας είναι η στρωματοποίηση της κοινωνίας, η οποία θεωρείται ιεραρχικά οργανωμένη. Η ταξινόμηση των ατόμων σ' ένα κοινό σύστημα αξιών εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά κάθε ατόμου (π.χ.

εξυπνάδα, ευγένεια), τη σύγκριση των δραστηριοτήτων του σε σχέση με κάποιον άλλο και τέλος με τα επιτεύγματά του (π.χ. περιουσία, talέντα, διπλώματα κ.ά.). Επομένως, ο Parsons πιστεύει ότι είναι φυσικό το σχολείο να επιλέγει τους καλύτερους, διαμορφώνοντας το μελλοντικό καταμερισμό των επαγγελμάτων και τον ανταγωνισμό για υψηλά εισοδήματα και κοινωνική θέση. Έτσι το σχολείο, για να επιτελέσει τη βασική λειτουργία του στην κατανομή του εργατικού δυναμικού χρειάζεται να ορίσει δίκαια και αντικειμενικά κριτήρια επιλογής των ικανότερων. Στα πλαίσια αυτής της θεώρησης, το σχολείο πρέπει να «επιβραβεύει τις καλές επιδόσεις και την προσαρμογή των μαθητών στις ηθικές αξίες, γιατί έτσι προετοιμάζει το σχολείο τους μαθητές για τους μελλοντικούς «ρόλους» που θα ασκήσουν ως ενήλικες στην ιεραρχημένη κοινωνία, όπου υπάρχουν ανώτερα και κατώτερα επαγγέλματα» (Φραγκουδάκη,1985:152).

Για τον Parsons, όπως και για τον E.Durkheim, το σχολείο είναι ένας κοινωνικοποιητικός μηχανισμός, αλλά και ένας μηχανισμός διανομής και ανάδειξης κοινωνικών αξιών. Οι αξίες που μεταδίδει το σχολείο στις νεότερες γενιές είναι αυτές που περιβάλλουν τις κοινωνικές θέσεις και συντηρούν την κοινωνική στρωματοποίηση. Ο βαθμός αφομοίωσης των αξιών αυτών από τους μαθητές προκαθορίζει την κοινωνική τους εξέλιξη δηλαδή τη μελλοντική κοινωνική τους θέση (Κυρίδης,1996:90). Εκτός από την προσαρμογή στις ηθικές αξίες και αρχές της κοινωνίας, άλλες προϋποθέσεις επιτυχίας είναι οι ατομικές ικανότητες και τα ατομικά κίνητρα. Ανάμεσα στα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων που επιλέγονται είναι η διανοητική τους ικανότητα που στο σχολικό σύστημα επισημοποιείται με το δείκτη νοημοσύνης και τα αντίστοιχα τεστ. Η νοητική ικανότητα δεν καθορίζεται από την κοινωνική προέλευση, εφόσον μπαίνει στην ανώτερη εκπαίδευση ένα ποσοστό μαθητών με υψηλό δείκτη νοημοσύνης, μολονότι είναι παιδιά εργατών. Με αυτόν τον τρόπο αποδίδεται μικρή αξία σε άλλους παράγοντες όπως η κοινωνική τάξη της οικογένεια του ατόμου, η πολιτιστική του κληρονομιά κ.ά.

Όσον αφορά τα κίνητρα επιτυχίας αυτά επηρεάζονται από την οικογένεια, την παρέα συνομηθικών και το σχολείο. Ανάλογα με τις επιδράσεις της οικογένειας, οι μαθητές, όταν πάνε στο σχολείο θα ταυτιστούν είτε με το δάσκαλο είτε με τους συνομηθικούς («ομάδα των ομοίων»). Η ταύτιση αυτή αποτελεί την κυριότερη διαφοροποίηση που καθορίζει, αν αργότερα θα φοιτήσουν ή όχι στην ανώτατη εκπαίδευση. Οι μαθητές που ταυτίζονται με το δάσκαλο θα φτάσουν στα πανεπιστήμια,

ενώ οι μαθητές που ταυτίζονται με τους ομοίους τους δε θα φτάσουν (Φραγκουδάκη,1985:152).

Η ανισότητα στην εκπαίδευση μπορεί να ερμηνευθεί με πολλούς τρόπους. Στηριγμένοι στη «θεωρία της ετικέτας», διάφοροι ερμηνευτές υποστηρίζουν ότι η άνιση επίδοση και η διαφορετική έφεση για μόρφωση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ενθάρρυνση ή την απογοήτευση που προκαλεί στο μαθητή η κρίση του δασκάλου (Φραγκουδάκη,1985: 154).

Κατά τον Parsons, όλοι οι μαθητές με την είσοδό τους στο σχολείο είναι σχεδόν ίδιοι. Υπάρχουν, βέβαια, ορισμένες διαφορές (αυτές του ρόλου των φύλων ή της ικανότητας λήψης αποφάσεων ή ανάληψης ευθυνών) που διαμορφώνουν το επίπεδο «ανεξαρτησίας», το οποίο με τη σειρά του δείχνει τις πιθανότητες που έχει ο μαθητής να πετύχει στην εκπαίδευση (Νικολάου, 2006:198).

Αρχικά, όλοι οι μαθητές έχουν την ίδια αντιμετώπιση: ίδιες εργασίες, ίδια κριτήρια αξιολόγησης. Διαφοροποιούνται όμως σταδιακά ως προς την επιτυχία τους και την ανταμοιβή τους από το δάσκαλο. Διαφοροποιούνται ως προς τις γνώσεις και τις δεξιότητες που αποκτούν αλλά και ως προς την υπεύθυνη συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία ανάλογα με τις προσδοκίες του δασκάλου (Νικολάου, 2006:198). Η «ετικέτα» του ικανού ή του ανίκανου, του έξυπνου ή του αργόστροφου που αποδίδει ο δάσκαλος, αναγκάζει το μαθητή με τον καιρό να προσαρμόζεται σε αυτές τις προβλέψεις. Οι προσδοκίες και η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού προς το μαθητή επηρεάζουν την εικόνα που έχει ο μαθητής για τον εαυτό του, τα κίνητρα και την έφεση για μάθηση. Η θεωρία της ετικέτας διαφέρει ως προς τις περισσότερες ερμηνείες που βασίζονται στον Talcott Parsons, γιατί την κύρια ευθύνη για την άνιση συμμετοχή και επίδοση στο σχολείο την αποδίδει στον εκπαιδευτικό θεσμό (Φραγκουδάκη,1985:155).

Η λειτουργιστικής προέλευσης κοινωνιολογία της εκπαίδευσης υποστηρίζει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα των καπιταλιστικών χωρών είναι και θα πρέπει να είναι μέσο κοινωνικής κινητικότητας (Δασκαλάκης,2014:19). Δέχεται ότι το σχολείο είναι και πρέπει να είναι αξιοκρατικό και επιλεκτικό, για να προετοιμάζει τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας (Νικολάου,2006:198). Η κοινωνική ανισότητα στο χώρο του σχολείου είναι αρνητική, γιατί «αποθέματα ταλέντων» από τα λαϊκά στρώματα δεν αξιοποιούνται με αποτέλεσμα να χάνονται από την οικονομία οι ατομικές δυνατότητες για ειδίκευση και άρα να μειώνεται η αποδοτικότητα των εργαζομένων, σύμφωνα με τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (Φραγκουδάκη,1985:156).

Παρ' όλο που αυτές οι προσεγγίσεις αγνοούν τις ταξικές συγκρούσεις και την κοινωνική δυναμική συνεισφέρουν στη μελέτη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, καθώς επικεντρώνονται σε τομείς εντός των σχολικών μηχανισμών, όπως οι λειτουργικές δομές και η σχολική οργάνωση και η σχέση δασκάλου – μαθητή.

2.3 Ερμηνεία των Ριζοσπαστών

Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ο ενδιάμεσος δρόμος από τη λειτουργιστική προς τη μαρξιστική θεώρηση της εκπαιδευτικής ανισότητας. Ενώ λοιπόν, η λειτουργιστικής προέλευσης κοινωνιολογία περιγράφει τις σχέσεις ανάμεσα στην εκπαιδευτική ανισότητα και την κοινωνική προέλευση, η ριζοσπαστική ερμηνεύει τη μία με την άλλη. Θεωρεί την εκπαιδευτική διαδικασία έναν κοινωνικό μηχανισμό μέσα στον οποίο αναπαράγεται η ταξική δομή (Φραγκουδάκη, 1985:161). Οι ριζοσπάστες κοινωνιολόγοι εντάσσουν στο πλαίσιο ερμηνείας τους τις έννοιες της σύγκρουσης των ταξικών συμφερόντων και χαρακτηρίζουν το εκπαιδευτικό σύστημα ως προϊόν της κοινωνικής δομής και της οργάνωσης της οικονομίας, όπου η αστική τάξη, κυριαρχεί μέσα από την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής πάνω στις άλλες τάξεις.

Οι Αμερικανοί, S. Bowles και H. Gintis στο έργο τους «Schooling in Capitalist America» υποστηρίζουν ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στις κοινωνικές σχέσεις που κυριαρχούν στο πεδίο της εργασίας και τις κοινωνικές σχέσεις που κυριαρχούν στο εκπαιδευτικό σύστημα (Δασκαλάκης, 2014: 20,21). Θεωρούν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί καίριο μηχανισμό για την αναπαραγωγή του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Η δομή και ο τρόπος λειτουργίας του καθρεπτίζει την ηγεμονία της κυρίαρχης τάξης. Το σχολείο, μέσα από την ταξικής προέλευσης ανισότητα της επίδοσης και με τη διαφορετική κοινωνικοποίηση ενισχύει τις ανισότητες που οφείλονται στη διαδικασία παραγωγής (Φραγκουδάκη,1985:160). Επίσης, επισημαίνουν ότι το σχολείο στη σημερινή του μορφή είναι παράγωγο του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής και θ' αλλάξει ,όταν αλλάξουν οι σχέσεις παραγωγής, δηλαδή, όταν ανατραπεί ο καπιταλισμός (Κυρίδης,1996:99). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση είναι ενισχυτική του συστήματος, εφ' όσον αφομοιωθεί απ' αυτό και χρησιμοποιηθεί με τον κατάλληλο τρόπο προκειμένου να διατηρηθεί ο έλεγχος σε καταστάσεις που προκαλούν δυσφορία (Δασκαλάκης, 2014:21).

Η ριζοσπαστική προσέγγιση ανάγει τη διάδοση της εκπαίδευσης στον ανταγωνισμό των κοινωνικών ομάδων μέσα στην κοινωνική ιεραρχία της εξουσίας και

όχι τόσο στις ανάγκες της σύγχρονης οικονομίας για ειδικευμένη εργασία. Οι κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες προσαρμόζουν το εκπαιδευτικό σύστημα στα κοινωνικά συμφέροντά τους και δεδομένου ότι το σχολείο μεταδίδει εκτός από γνώσεις, γλωσσικές συνήθειες, τρόπου συμπεριφοράς και αξίες, προετοιμάζει τα μέλη των κοινωνικών ομάδων στους μελλοντικούς ρόλους που πρόκειται να ασκήσουν. Η άνιση επίδοση οφείλεται στην ταξική προέλευση και στο διαφορετικό τρόπο με τον οποίο το σχολείο αντιμετωπίζει τα άτομα στις διάφορες κοινωνικές τάξεις (Δασκαλάκης,2014:21). Οι γνωστικές ικανότητες που πιστοποιεί ο δείκτης νοημοσύνης παίζουν μικρό ρόλο στον καταμερισμό της κοινωνικής εργασίας και κατ' επέκταση στον καθορισμό της οικονομικής επιτυχίας. «Έτσι, αποδεικνύεται ότι ο δείκτης νοημοσύνης έχει κυρίως κοινωνική χρησιμότητα, γιατί παίζει σημαντικό ρόλο στη μεταβίβαση της κοινωνικής ανισότητας από τη μια γενιά στην άλλη» (Φραγκουδάκη,1985:160). Αυτό που επηρεάζει τον καταμερισμό στα διάφορα επίπεδα της ταξικής δομής είναι τα στοιχεία συμπεριφοράς και προσωπικότητας, απαραίτητα για την άσκηση ηγετικών ή όχι ρόλων στα διάφορα επίπεδα της διαδικασίας της παραγωγής. Ένα μέρος από αυτά τα χαρακτηριστικά οφείλεται στην κοινωνική προέλευση και ένα άλλο μέρος μεταδίδεται από το σχολείο. Έτσι, τα παιδιά των προνομιούχων βρίσκονται στατιστικά στα ψηλά σκαλοπάτια και τα παιδιά των μη προνομιούχων στα χαμηλά σκαλοπάτια της κοινωνικής ιεραρχίας (Φραγκουδάκη, 1985:161 · Δασκαλάκης, 2014:21,22).

2.3. Μαρξιστική ερμηνεία

Τη μαρξιστική θεωρία της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης ενδιαφέρει περισσότερο η μελέτη των σχολικών μηχανισμών μέσα από το πρίσμα του καταμερισμού της εργασίας, των σχέσεων παραγωγής και των κοινωνικών τάξεων. Ο Karl Marx είχε αντιληφθεί μια κοινωνία που δε βρίσκεται σε ισορροπία, αλλά εμπεριέχει μια δυναμική που δημιουργείται από τη διαρκή σύγκρουση των κοινωνικών ομάδων-τάξεων. Η σύγκρουση αυτή αντικατοπτρίζεται σε κάθε έκφραση της κοινωνικής ζωής, από την οικονομία μέχρι την πολιτική (Κυρίδης,1996:100).

Στη μαρξιστική θεωρία, όπως και στη φονξιοναλιστική ο ρόλος της εκπαίδευσης εντοπίζεται στη συντήρηση της υφιστάμενης κοινωνικής στρωματοποίησης και στην ανακατανομή των κοινωνικών ρόλων και θέσεων. Ωστόσο, κατά τη μαρξιστική θεώρηση η εκπαιδευτική ανισότητα συνίσταται σε ελεγχόμενη

κοινωνική προκατανομή της εργασίας και δεν είναι φυσικό επακόλουθο των φυσικών διαφορών μεταξύ των ανθρώπων. Η εκπαίδευση ουσιαστικά εμποδίζει την κοινωνική κινητικότητα διαγωνίζοντας την ανισότητα. Οι εκπαιδευτικοί μηχανισμοί λοιπόν δε διατηρούν την κοινωνική ισορροπία αλλά την κοινωνική ανισορροπία.

Στο σχολείο υπάρχουν δύο σχολικά δίκτυα που προετοιμάζουν τους μαθητές για διαφορετικούς ρόλους στην παραγωγή. Από τη μία έχουμε διεύθυνση, διαχείριση, ηγετική θέση και από την άλλη εργασία χωρίς πρωτοβουλία, υπό αυστηρή καθοδήγηση (Δασκαλάκης,2014:24). Είναι εμφανής η ταξική διάκριση, αν παρατηρήσουμε οριζόντια και κάθετα την εκπαιδευτική πορεία των μαθητών σύμφωνα με τον M.Manacorda (Κυρίδης,1996:102). Γίνεται διάκριση ανάμεσα σε εκείνον που εγκαταλείπει πρόωρα τις σχολικές δομές, για να μπει στις δομές της εργασίας, και σ' εκείνον που μένει περισσότερο, για να κατακτήσει την επιστήμη (οριζόντια). Επίσης, γίνεται διάκριση ανάμεσα σ' εκείνον που φοιτά στο ανιδιοτελές σχολείο της κουλτούρας, και σ' εκείνον που φοιτά στο τεχνικό επαγγελματικό σχολείο (κάθετα).

Η κατανομή των μαθητών σε εκπαιδευτικές βαθμίδες δε γίνεται αξιοκρατικά αλλά σύμφωνα με το ταξικό τους υπόβαθρο. Για να νομιμοποιούνται οι σχολικές επιλογές επιστρατεύονται εσωτερικοί μηχανισμοί επιλογής και ελέγχου όπως οι εξετάσεις, η βαθμολογία, η επανεγγραφή στην ίδια τάξη, οι ομαδοποιήσεις των μαθητών κ.ά. Κατά την Olive Banks (Κυρίδης,1996:102,103), η ομαδοποίηση των μαθητών μπορεί να γίνεται ανάλογα με τη βαθμολογία τους (βαθμολόγηση). Επίσης, μπορεί να ταξινομούνται σε κύκλους σπουδών (ιχνηλασία) ή να κατανέμονται σε ομάδες ανάλογα με την ικανότητά τους στο κάθε μάθημα ξεχωριστά (ταξινόμηση). Τέλος, μαθητές της ίδιας ηλικίας μπορεί να ομαδοποιούνται στη βάση κάποιου βαθμού ικανότητας (σύστημα ροής).

Έγινε σαφές ότι στόχος του σχολείου είναι η αναπαραγωγή των παραγωγικών σχέσεων, χαράσσοντας στους μαθητές την κυρίαρχη ιδεολογία και διατηρώντας την ταξική κυριαρχία. Οι μαθητές μέσα από μια διαδικασία επιλογής και προσανατολισμού προς τις θέσεις και τις αξίες που τους ταιριάζουν στην κοινωνική τους ζωή αποδέχονται και τη μελλοντική κοινωνική τους θέση στη δομή της κοινωνίας.

2.4. Θεωρία του «Μορφωτικού Κεφαλαίου»

Ο Pierre Bourdieu μελετώντας τις εκπαιδευτικές ανισότητες αναφέρει ότι η σχολική επίδοση επηρεάζεται από το πολιτιστικό κεφάλαιο δηλαδή τη μεταβιβαζόμενη

κουλτούρα που έχει το παιδί από την οικογένειά του. Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει στοιχεία όπως γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις ζωής που αποκτά ο άνθρωπος από το οικογενειακό του περιβάλλον. Αποτελείται από στοιχεία συγχρόνως γνωστικά και ιδεολογικά. Ο Bourdieu διακρίνει τρεις μορφές πολιτιστικού κεφαλαίου: την εσωτερικευμένη, την εξωτερικευμένη και τη θεσμοποιημένη μορφή (Δασκαλάκης,2014:114). Η εσωτερικευμένη μορφή επέρχεται αβίαστα με την κοινωνικοποίηση από την οικογένεια. Το παιδί έρχεται σε επαφή με διάφορα πολιτιστικά αγαθά αλλά και με το habitus δηλαδή, ένα σύστημα εσωτερικευμένων στάσεων και αξιών που παράγεται από κάθε κοινωνική τάξη (Δασκαλάκης,2014:115). Η εξωτερικευμένη μορφή σχετίζεται με την απόκτηση και την πρόσβαση σε πολιτιστικά αγαθά (έργα τέχνης, βιβλιοθήκες κ.ά). Η ύπαρξη οικονομικής δυνατότητας για την απόκτηση τους δεν καθιστά τα άτομα ικανά να τα κατανοήσουν. Η θεσμοποιημένη μορφή είναι πιστοποιημένη και εγγυημένη μέσω τίτλων(τίτλοι σπουδών και πιστοποιήσεις), τους οποίους απέκτησε κάποιος από το εκπαιδευτικό σύστημα και συμβάλλουν στην κοινωνική ανέλιξή του.

Τα παιδιά των προνομιούχων τάξεων είναι εφοδιασμένα με μορφωτικά αγαθά, διανοητικές ικανότητες, εξοικείωση στα έργα των ιδεών και της τέχνης δηλαδή με μια «ελεύθερη παιδεία» με αποτέλεσμα να έχουν καλύτερη επίδοση στο σχολείο. Η κουλτούρα που μεταδίδει το σχολείο αφομοιώνεται πιο εύκολα από τα παιδιά της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης, επειδή η σχολική κουλτούρα σχετίζεται στενά με την κουλτούρα της ελίτ (ως προς το ύφος, πνεύμα, γούστο). Έτσι, το παιδί που προέρχεται από κατώτερες κοινωνικές τάξεις (εργατική ή αστική τάξη) δεν μπορεί να αποκτήσει παρά με πολύ κόπο αυτό που το παιδί της αστικής τάξης τόσο εύκολα και φυσικά απέκτησε. Η εξοικείωση με τα πράγματα του πνεύματος δεν είναι αποτέλεσμα εκμάθησης αλλά μακρόχρονης, αβίαστης και συνεχής επικοινωνίας και τριβής με τα έργα αυτά (Φραγκουδάκη,1985:164). Το παιδί δεν έχει άμεσα διδαχτεί ούτε υπάρχει προτροπή από το περιβάλλον του να ασχοληθεί με τις τέχνες και τα γράμματα.

Η κοινωνική προέλευση προσφέρει, εκτός από τις γνώσεις και την οικειότητα με τα μορφωτικά αγαθά, «ένα σύνολο από στάσεις και συμπεριφορές απέναντι στη γνώση, την παιδεία γενικά και το σχολείο ειδικότερα» (Φραγκουδάκη,1985:164 · Δασκαλάκης,2014:23). Η εξοικείωση με τη διανοητική πρακτική αφαιρεί κάθε έννοια καταναγκασμού από την προσπάθεια απόκτησης των συγκεκριμένων γνώσεων και ικανοτήτων που το εκπαιδευτικό σύστημα (σ όλες τις βαθμίδες) απαιτεί. Η μάθηση δεν είναι και δε θεωρείται μόχθος για τα μέλη των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Συγκεκριμένα, αντιμετωπίζουν τις πανεπιστημιακές σπουδές σαν το αυτονόητο και φυσικό τέλος του σχολικού δρόμου. Αντίθετα, για τα παιδιά των μη προνομιούχων τάξεων οι ανώτερες σπουδές είναι ενσυνείδητη επιλογή, αποτελεί ατομική κατάκτηση ύστερα από πολλές δυσκολίες και αμφισβητήσεις. Στις άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης η άνεση και ευκολία που χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά των προνομιούχων μαθητών φαίνεται από τις επιλογές τους: διαβάζουν βιβλία που δε συνδέονται αποκλειστικά με τα αναλυτικά προγράμματα και την εξεταστέα ύλη, παρακολουθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις, θεατρικές και μουσικές παραστάσεις, ασχολούνται με ασυνήθιστα αθλήματα κ.ά. Αντίθετα, «ο μαθητής από τα λαϊκά στρώματα είναι ο μη ικανός μαθητής και ο μαθητής με μικροαστική προέλευση είναι η προσωποποίηση του σχολικού μόχθου» που προσπαθεί να χρησιμοποιήσει το σχολείο ως μέσο κοινωνικής κινητικότητας (Φραγκουδάκη,1985:165).

Η εκπαίδευση προϋποθέτει γνώσεις και δεξιότητες από όλους τους μαθητές, πολλές από τις οποίες δε διδάσκει, αγνοώντας τις διαφορετικές μορφωτικές ανισότητες των μαθητών (Νικολάου,2006:208) και εμφανίζει τα παιδιά που προέρχονται από προνομιούχα περιβάλλοντα ως ανώτερων ικανοτήτων και ευφυΐας, καταδικάζοντας τα άλλα στο αίσθημα της μειονεξίας (Δασκαλάκης,2014:23). Έτσι, το σχολείο «μεταφράζει το κοινωνικό κεκτημένο σε φυσικό προσόν» και πετυχαίνει, διαιωνίζοντας την πίστη στην εγγενή ικανότητα για μόρφωση, να μεταβιβάζει τα προνόμια της σχολικής αριστείας στους ήδη προνομιούχους» (Φραγκουδάκη,1985:167). Με άλλα λόγια, «επιτυγχάνει τη φυσικοποίηση του κοινωνικού, εμφανίζοντας το κοινωνικά και ιστορικά προσδιορισμένο ως κάτι φυσικά καθορισμένο και επομένως αμετάβλητο και αιώνιο» (Δασκαλάκης,2014:24). Επομένως, με τρόπο ανεπαίσθητο το σχολικό σύστημα ενισχύει και αναπαράγει την κοινωνική διαστρωμάτωση.

Συμπερασματικά, μέσα από αυτή τη θεωρία δίνεται έμφαση στην πολιτιστική διαφοροποίηση μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και αποδεικνύεται ότι αυτή η πολιτιστική διαφορά που διαμορφώνεται μέσα από την ταξική διαφοροποίηση είναι υπεύθυνη για την εκπαιδευτική ανισότητα.

2.5. Θεωρία των γλωσσικών κωδίκων του Bernstein

Η άνιση σχολική επίδοση σύμφωνα με τη συνδυαστική προσέγγιση του Bernstein οφείλεται στην ύπαρξη διαφορετικών κωδίκων στους μαθητές. Οι κώδικες

αφορούν πολλαπλά κοινωνικά πεδία: τη γλώσσα, την εκπαίδευση, την εργασία, την ενδυμασία κτλ (Δασκαλάκης, 2014:107). Είναι φανερό ότι οι κοινωνικές τάξεις, ανάλογα με την ευρύτερη κουλτούρα τους, χρησιμοποιούν διαφορετικούς γλωσσικούς κώδικες οι οποίοι και τις χαρακτηρίζουν.

Στο σχολείο η γλώσσα έχει μεγάλη σημασία και αποτελεί στόχο της εκπαίδευσης. Αρχικά, είναι αντικείμενο μάθησης αλλά και εργαλείο μάθησης άλλων μαθημάτων. Οποιαδήποτε γλωσσική αδυναμία ενός μαθητή επηρεάζει την επίδοσή του και στα υπόλοιπα μαθήματα άρα την πρόοδό του γενικά. Δεύτερον, είναι μέσο επικοινωνίας μεταξύ δασκάλου- μαθητή και μεταξύ των μαθητών. Επίσης, η γλώσσα εξαρτάται από το πλαίσιο μέσα στο οποίο μαθαίνεται, χρησιμοποιείται και αναπαράγεται. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν τους μαθητές ως ίσους στη γλώσσα με άμεση επίδραση στη σχολική επίδοση και επιτυχία. Τέλος, ο Bernstein σημειώνει ότι υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στη γλώσσα και στη σκέψη καθώς οι γλωσσικές ανεπάρκειες προκαλούν και γνωστικές ανεπάρκειες (Δασκαλάκης, 2014:108).

Η οικογένεια ως φορέας κοινωνικοποίησης καλλιεργεί στο άτομο και ένα γλωσσικό κώδικα που μπορεί να χαρακτηριστεί είτε επεξεργασμένος είτε περιορισμένος. Ο διαχωρισμός οφείλεται στους διαφορετικούς τύπους οικογενειακής ιεραρχίας και οργάνωσης. Στις οικογένειες που είναι οργανωμένες με ένα ανοικτό σύστημα ρόλων χρησιμοποιούν τον επεξεργασμένο γλωσσικό κώδικα. Οι κανόνες και η συμπεριφορά υπόκεινται σε συζήτηση, υπάρχει ελευθερία έκφρασης και προάγεται η γλωσσική εξέλιξη. Τον κώδικα αυτό χρησιμοποιούν οι μαθητές των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Ο λόγος τους χαρακτηρίζεται από εξειδικευμένα νοήματα, αφηρημένες έννοιες, σύνθετους νοηματικούς και συντακτικούς συνδυασμούς. Αντίθετα, στις οικογένειες που είναι οργανωμένες ιεραρχικά, με ένα κλειστό σύστημα ρόλων χρησιμοποιούν τον περιορισμένο κώδικα. Σε αυτού του τύπου οικογένεια δεν ενθαρρύνεται η προφορική έκφραση και άρα δεν ευνοείται η γλωσσική εξέλιξη. Τον κώδικα αυτόν χρησιμοποιούν οι μαθητές μεσαίων και κατώτερων στρωμάτων. Ο λόγος τους χαρακτηρίζεται από απλότητα, ανοργάνωτη σύνταξη και φτωχό λεξιλόγιο.

Αποτέλεσμα αυτής της διάκρισης είναι η άνιση κατηγοριοποίηση των μαθητών στο επικοινωνιακό πλαίσιο της σχολικής τάξης και η διαφορετική σχολική επίδοση. Αυτό συμβαίνει, γιατί το σχολείο χρησιμοποιεί τον επεξεργασμένο κώδικα, τον οποίο προσπαθεί και να επιβάλει. Είναι λογικό οι μαθητές των ανώτερων κοινωνικών

στρωμάτων που χρησιμοποιούν τον ίδιο κώδικα να έχουν σαφές πλεονέκτημα έναντι των μαθητών που χρησιμοποιούν τον περιορισμένο κώδικα (Κυρίδης,1996:117). Ο μαθητής, ο οποίος δεν είναι εξοικειωμένος με τον επεξεργασμένο κώδικα, δεν απαντά αυτόματα και άμεσα στις ερωτήσεις του δασκάλου και δυσκολεύεται να μάθει καινούριες λέξεις, σύνθετα νοήματα και αφηρημένες έννοιες. Επιπλέον, συναντά δυσκολίες στο να κατανοήσει τον ιεραρχικά ανώτερο ρόλο του δασκάλου, η αμεσότητα του λόγου του μπορεί να ερμηνευθεί ως έλλειψη σεβασμού προς το δάσκαλο, ενώ φαίνεται ανυπάκουος στους νόμους και τους κανόνες της τάξης (Δασκαλάκης, 2014:110).

Δεδομένου ότι το άτομο αφομοιώνει τους κώδικες μέσω των θεσμών κοινωνικοποίησης (οικογένεια, ομάδα ομηλίκων, σχολείο και χώρο εργασίας), υπάρχει η δυνατότητα το άτομο να διαφοροποιήσει όσα έχει μάθει από την οικογένεια και να μεταβεί σε άλλο κώδικα επικοινωνίας. Συνεπώς, η εκπαίδευση αποκτά σημαντικό ρόλο στην αλλαγή των κωδίκων στους μαθητές και συμβάλλει στην κατεύθυνση των ίσων ευκαιριών.

Κεφάλαιο 3: Εμπειρική μελέτη των διαγενεακών επιδράσεων στην εκπαίδευση των παιδιών

3.1 Η επίδραση του επαγγέλματος των γονιών

Στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης αποτελεί κοινή παραδοχή το γεγονός ότι η εκπαίδευση, και κυρίως η τριτοβάθμια εκπαίδευση, συντελεί στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων. Μέσω του εκπαιδευτικού θεσμού διαιωνίζεται η υπάρχουσα μορφή της κοινωνικής οργάνωσης (Καντζάρα, 2008:246), αφού συντηρούνται τα προνόμια της ανώτερης και μεσαίας τάξης και τα μειονεκτήματα της εργατικής τάξης (Σιάνου-Κύργιου, 2006:28). Ο θεσμός της εκπαίδευσης έχει ως λειτουργία να κατανέμει κοινωνικά τα παιδιά και να τα τοποθετεί σε κοινωνικές θέσεις ανάλογες με αυτές από τις οποίες προέρχονται (Καντζάρα, 2008:247). Για το λόγο αυτό, τις τελευταίες δεκαετίες εφαρμόζονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αλλαγές στην προσπάθεια να επιτευχθεί ο εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης.

Η μαζικοποίηση της φοίτησης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είχε ως αποτέλεσμα «τη μετάθεση της επιλεκτικής λειτουργίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση» (Θάνος, 2012:237). Η αύξηση των ποσοστών φοίτησης στην ανώτατη εκπαίδευση

ωφέλησε, κυρίως τα μεσαία κοινωνικά στρώματα, αφού αυξήθηκε και το ποσοστό συμμετοχής τους σε αυτήν. Ωστόσο, τα πλεονεκτήματα των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων διατηρήθηκαν λόγω της ιεράρχησης των σχολών (Θάνος, 2012:238). Κάθε σχολή ιεραρχείται ανάλογα με τα “προνόμια” που προσφέρει, τα οποία αξιολογούνται με βάση το κύρος της σχολής ή την επαγγελματική αποκατάσταση-γρήτρο που θα αποκτήσει ο κάθε απόφοιτος της σχολής αυτής. Έτσι, παρατηρείται ότι οι υποψήφιοι που προέρχονται από ανώτερα κοινωνικά στρώματα επιλέγουν τις περισσότερες προνομιούχες σχολές (όπως οι σχολές Επιστημών Υγείας, Πολυτεχνικές σχολές), ενώ οι υποψήφιοι των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων τείνουν να επιλέγουν τις μη προνομιούχες (όπως οι σχολές Επιστημών Αγωγής, Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού) (Θάνος, 2012:242).

Υπάρχουν διάφορες μελέτες για την αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων μέσω της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση. Στην ενότητα αυτή επιλέχθηκαν να παρουσιαστούν τα αποτελέσματα μερικών ερευνών οι οποίες θέτουν ως κριτήριο το επάγγελμα των γονιών και κυρίως του πατέρα για την πρόσβαση των νέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η Φραγκουδάκη (1985) μελέτησε την κοινωνική σύνθεση του ελληνικού φοιτητικού πληθυσμού της ανώτατης εκπαίδευσης με βάση το επάγγελμα του πατέρα για το ακαδημαϊκό έτος 1978-1979. Εξετάζοντας την περίπτωση των ανώτατων σχολών της Αθήνας διαπιστώνει ότι τα κοινωνικά στρώματα εκπροσωπούνται άνισα στις σχολές αυτές. Σε ορισμένες σχολές, όπως η Θεολογική, η Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, η Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, η Ανώτατη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς και η Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών υπάρχει μεγαλύτερη εκπροσώπηση σε φοιτητές με πατέρα αγρότη ή τεχνίτη-εργάτη και σε άλλες, όπως η Ιατρική, το Μετσόβειο Πολυτεχνείο και η Καλών Τεχνών εμφανίζεται αριθμητική υπεροχή των φοιτητών εκείνων που το επάγγελμα του πατέρα τους εντάσσεται σε μη χειρωνακτικά επαγγέλματα, όπως είναι τα ελευθέρια-επιστημονικά επαγγέλματα, τα διοικητικά-διευθυντικά επαγγέλματα, οι υπάλληλοι γραφείου, κ.λπ. Συμπερασματικά, οι σχολές που χορηγούν διπλώματα με κύρος και οικονομική ισχύ φαίνεται να επιλέγονται σε μεγαλύτερο ποσοστό από υποψήφιους των προνομιούχων στρωμάτων. Αντίθετα, σχολές χαμηλότερου κύρους, χωρίς σαφή προσανατολισμό, που τα διπλώματά τους εξασφαλίζουν θέση σε υπαλληλικά

επαγγέλματα επιλέγονται από υποψήφιους των μη προνομιούχων στρωμάτων (Κουκουλιάντα, 2017).

Μερικές δεκαετίες αργότερα, ο Panayotopoulos (2000) πραγματοποίησε μία έρευνα όπου μελέτησε τις εκπαιδευτικές ανισότητες ανά βαθμίδα εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι. - Τ.Ε.Ι.) και ανά σχολή-τμήμα για το ακαδημαϊκό έτος 1986-1987. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι οι φοιτητές με πατέρα γεωργό ή τεχνίτη-εργάτη φαίνεται να επιλέγουν να σπουδάσουν σε Τ.Ε.Ι., και πιο συγκεκριμένα σε σχολές που σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα και σε σχολές τεχνολογικών εφαρμογών ή υγείας αντίστοιχα. Αναφορικά με τις σχολές-τμήματα των Α.Ε.Ι. οι φοιτητές αυτοί επιλέγουν σχολές όπως η Θεολογική, η Γεωπονική, η Βιομηχανική της Θεσσαλονίκης, των Πολιτικών Επιστημών του Παντείου Πανεπιστημίου τις Παιδαγωγικές και των Καλών Τεχνών της Αθήνας ή και τα τμήματα Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού. Οι φοιτητές με πατέρα υπάλληλο γραφείου επιλέγουν κυρίως το Τ.Ε.Ι. της Αθήνας και σχολές τεχνολογικών εφαρμογών ή διοίκησης-τεχνολογίας. Ως προς τα Α.Ε.Ι. φοιτούν σε σχολές Φιλολογίας και Θετικών Επιστημών της Αθήνας αλλά και στις σχολές Πολιτικών Μηχανικών τόσο της Θεσσαλονίκης όσο και της Θράκης. Τα Α.Ε.Ι. φαίνεται να αποτελούν επιλογή κυρίως φοιτητών με πατέρα στα ελευθέρια-επιστημονικά επαγγέλματα ή στις ένοπλες δυνάμεις. Οι φοιτητές αυτοί εισάγονται σε μεγάλο ποσοστό σε σχολές Επιστημών Υγείας μεγάλων πανεπιστημίων, όπως της Θεσσαλονίκης, της Αθήνας, των Ιωαννίνων και της Πάτρας και σε σχολές Μηχανικών της Αθήνας και της Πάτρας. Όσον αφορά την επιλογή τους σε σχολές των Τ.Ε.Ι. προσανατολίζονται σε καλλιτεχνικές σπουδές ή υγείας. Ακόμα, στην ίδια έρευνά του εξέτασε τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό των τμημάτων μεταξύ της ίδιας σχολής. Παρατήρησε, για παράδειγμα, πως στις σχολές των Θετικών Επιστημών η κοινωνική προέλευση των φοιτητών διαφέρει ακόμα κι από τμήμα σε τμήμα. Δηλαδή, τα τμήματα Γεωλογίας επιλέγονται από φοιτητές με χαμηλότερο κοινωνικό status, απ' ότι τα τμήματα των Μαθηματικών (Κουκουλιάντα, 2017).

Ο Κυρίδης (1997) εξέτασε τους μέσους όρους πιθανότητας εισαγωγής των φοιτητών στην Παιδαγωγική σχολή του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας της Φλώρινας με βάση το επάγγελμα του πατέρα για τα έτη 1987- 1991. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι τις περισσότερες πιθανότητες εισαγωγής στη συγκεκριμένη σχολή έχουν τα παιδιά εκείνα που ο πατέρας τους είναι απασχολούμενος

σε υπηρεσίες. Έπειτα ακολουθούν τα παιδιά με πατέρα που εργάζεται ως υπάλληλος γραφείου, μετά ακολουθούν τα παιδιά με πατέρα έμπορο ή πωλητή και τέλος, τις λιγότερες πιθανότητες έχουν τα παιδιά με πατέρα γεωργό. Η Σιάνου – Κύργιου (2006: 164-173), στη μελέτη της εξέτασε τις κοινωνικές διαστάσεις των επιλογών των μαθητών - υποψηφίων να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην ανώτατη εκπαίδευση, ανάλογα με την κοινωνικο- επαγγελματική κατηγορία του πατέρα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο τέλος του σχολικού έτους 2001-2002 και αφορούσε αποφοίτους ενιαίου λυκείου της Αθήνας και των Ιωαννίνων. Πιο συγκεκριμένα, προέκυψε ότι οι προερχόμενοι από τις ανώτερες κοινωνικές κατηγορίες επιθυμούν τη φοίτησή τους στα ανώτατα ιδρύματα έχοντας ως σκοπό την εξειδίκευσή τους σε κάποιο επιστημονικό αντικείμενο και τη μελλοντική άσκηση ενός επαγγέλματος, το οποίο θα προσφέρει υψηλές οικονομικές απολαβές, καθώς και προοπτικές καριέρας, συνδέοντας τη φοίτηση στην ανώτατη εκπαίδευση με ακαδημαϊκούς στόχους. Ακόμα, φαίνεται ότι για τους ίδιους η φοίτηση στην ανώτατη εκπαίδευση ήταν κάτι το φυσικό και θεωρούν τη συνέχιση των σπουδών τους ως δεδομένη και αυτονόητη. Από την άλλη πλευρά, για τους περισσότερους υποψήφιους που προέρχονται από τα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, η φοίτηση στην ανώτατη εκπαίδευση συνδέεται με την εύρεση εργασίας και την αντιμετώπιση της ανεργίας που πλήττει κυρίως τους νέους. Δηλαδή, προσδοκούν να αξιοποιήσουν το πτυχίο τους στη μελλοντική τους εργασία έχοντας καλύτερες συνθήκες και να αποφύγουν χαμηλόμισθες και μη μόνιμες θέσεις εργασίας. Το γεγονός αυτό αποκαλύπτει την ανασφάλεια που νιώθουν για το μέλλον καθώς και το φόβο της αποτυχίας. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι σε κάθε έρευνα υπάρχει συσχέτιση του επαγγέλματος του πατέρα με την εισαγωγή των παιδιών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και την επιλογή επαγγέλματος.

Σε άλλες έρευνες φαίνεται συσχέτιση του επαγγέλματος και των δύο γονιών με τις εκπαιδευτικές επιδόσεις των παιδιών τους. Για παράδειγμα, παιδιά των οποίων οι γονείς ασκούν διευθυντικά καθήκοντα παρουσιάζουν καλύτερα αποτελέσματα στον τομέα της εκπαίδευσης από ότι τα παιδιά εργατών (Lauer, 2003). Για τα ελληνικά δεδομένα μπορεί να ειπωθεί ότι οι νέοι με γονείς που ασκούν επαγγέλματα υψηλού κύρους είναι τρεις φορές πιο πιθανό να ακολουθήσουν πανεπιστημιακές σπουδές σε σχέση με αυτούς που έχουν γονείς αγρότες ή εργάτες (Psacharopoulos, 1988). Το επάγγελμα των γονέων αναμφισβήτητα επηρεάζει το χρόνο που είναι διατεθειμένοι να περάσουν στο πλευρό των παιδιών τους. Η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης οδηγεί

σε μείωση του χρόνου που διαθέτετε παραδοσιακά η μητέρα με τα παιδιά της, φροντίζοντας για την ανατροφή και πολύπλευρη ανάπτυξη τους. Με αυτό τον τρόπο μειώνεται τόσο ο έλεγχος όσο και η καθοδήγηση που παρέχονται στα παιδιά. Από την άλλη, έρευνες που έχουν διεξαχθεί καταλήγουν ότι τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν φαίνεται να αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα από την απουσία των γονέων (Κρομμύδα, 2015).

3.2 Η επίδραση της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των γονέων

Σε πολλές έρευνες απεδείχθη ότι το κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών, του επαγγέλματός τους, των μισθών τους καθώς και της προσφοράς εργασίας (Mazzonna, 2014). Με άλλα λόγια, πρόκειται για το ανθρώπινο κεφάλαιο των γονιών, το οποίο μετριέται συνήθως με τα χρόνια σπουδών και το οικογενειακό εισόδημα. Σύμφωνα με τους Hill & Duncan (1987) το οικογενειακό εισόδημα, όταν προέρχεται από την εργασία των γονέων τότε επηρεάζει θετικά τη σχολική απόδοση των παιδιών, ενώ όταν προέρχεται από την κοινωνική κρατική πρόνοια τείνει να το επηρεάζει λιγότερο θετικά και ίσως αρνητικά.

Το κάθε άτομο επιλέγει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο σπουδών με βάση όχι μόνο τις καθαρά ατομικές του επιλογές, βασιζόμενες στις ικανότητες και στα προσόντα του, αλλά και τις προεξοφληθείσες αποδόσεις της εκπαίδευσης (Becker, 1988). Αυτό σημαίνει ότι αν ένα άτομο θελήσει να συνεχίσει την εκπαίδευσή του στο πανεπιστήμιο, θα πρέπει να παραιτηθεί από τα χρήματα που θα κέρδιζε μέσω της εργασίας του (διαφυγόντα έσοδα), αλλά παράλληλα να αναλάβει και το άμεσο κόστος της εκπαίδευσής του (π.χ. δίδακτρα, βιβλία, στέγη κ.λπ.). Κάτι τέτοιο είναι σχεδόν ανέφικτο για έναν απόφοιτο λυκείου που προέρχεται από άπορη οικογένεια και δεν μπορεί να τον στηρίξει οικονομικά μέχρι να τελειώσει τις σπουδές του (Κρομμύδα, 2015). Επομένως, εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι τα άτομα που προέρχονται από οικονομικά ασθενείς οικογένειες αποφασίζουν να φοιτήσουν σε σχολές μικρής διάρκειας αλλά και απλής εξειδίκευσης. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία των φοιτητών που σπουδάζουν σε σχολές που θεωρούνται ότι έχουν υψηλό εκπαιδευτικό κύρος (όπως Ιατρική, Νομική, Πολυτεχνείο) προέρχεται από οικογένειες υψηλού κοινωνικού επιπέδου (Φραγκουδάκη, 1985). Αντίθετα, άτομα που προέρχονται από

χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα φοιτούν σε Κοινωνικές και Οικονομικές Σχολές.

Για την επίδραση του κοινωνικο-οικονομικού υπόβαθρου και κυρίως του οικονομικού ασχολήθηκε η έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Peraita and Sanchez (1998) στην Ισπανία το 1985. Μέσα από αυτήν την έρευνα φάνηκε ότι ο “δείκτης της οικιακής κουλτούρας” (ενασχόληση με δραστηριότητες που αφορούσαν στην ανάγνωση, το θέατρο, τον κινηματογράφο κ.ά.), η κοινωνική τάξη, το γονικό εισόδημα, ο αριθμός των εργαζόμενων μελών της οικογένειας, ο αριθμός των μεγαλύτερων αδερφών, ο αριθμός των μικρότερων αδελφών καθώς και η περιοχή διαμονής (αστική ή αγροτική) είναι παράγοντες που ασκούν σημαντική επίδραση στο εκπαιδευτικό επίπεδο των νέων. Η μεταβλητή της οικιακής κουλτούρας επηρεάζει θετικά τη σχολική επίδοση των μαθητών. Το εισόδημα των γονέων είναι ο κύριος παράγοντας που σε συνδυασμό με την κοινωνική τάξη επηρεάζει τις εκπαιδευτικές ανισότητες, τη διαφοροποίηση στις επιδόσεις και εξηγεί την διαγενεακή μεταβίβαση της ανισότητας στην Ισπανία.

Όσον αφορά στα ελληνικά δεδομένα, ο Patrinos (1995) ασχολήθηκε με την επίδραση του κοινωνικοοικονομικού στάτους του πατέρα στις αποδόσεις της εκπαίδευσης του υιού χρησιμοποιώντας δεδομένα από την έρευνα της ΕΣΥΕ για τους ειδικούς μισθούς και ημερομίσθια του 1977. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα η σημασία των διασυνδέσεων είναι καλά τεκμηριωμένη και σε σημαντικό βαθμό καθορίζεται από το οικογενειακό υπόβαθρο. Αυτό σημαίνει ότι η πρόσβαση σε επαγγέλματα με υψηλό κύρος και υψηλές αποδοχές είναι σχεδόν ανέφικτη για τους μη προνομιούχους, ανεξαρτήτως του μορφωτικού τους επιπέδου. Επιπλέον, τα παιδιά που δεν προέρχονται από εύπορες οικογένειες, δεν έχουν την πολυτέλεια από την πλευρά του χρόνου να βρουν μια εργασία που να αντικατοπτρίζει στις οικονομικές απολαβές το επίπεδο της εκπαίδευσής τους. Συνεπώς, λόγω ανάγκης τις περισσότερες φορές αποδέχονται θέσεις εργασίας με μισθό δυσανάλογο των ικανοτήτων τους. Συμπερασματικά, αυτό που μπορεί να ειπωθεί για την Ελλάδα είναι ότι το σύστημα που επικρατεί δεν βοηθάει τους μη προνομιούχους μορφωμένους νέους να αξιοποιήσουν το εύρος των γνώσεων τους και να λάβουν ανάλογο μισθό. Έτσι, το συνολικό ποσοστό της απόδοσης της εκπαίδευσης στην Ελλάδα πέφτει, ενώ

αναδεικνύεται ως σημαντικός ο ρόλος του οικογενειακού υπόβαθρου (Κρομμύδα, 2015).

Για τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ο Rumberger (2010) διερευνά τη σχέση μεταξύ του οικογενειακού υπόβαθρου και της ολοκλήρωσης των κολεγιακών σπουδών, καθώς και των εισοδημάτων για μια ομάδα νέων ενηλίκων. Παράλληλα, μέσα από αυτήν την έρευνα αναδεικνύεται ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή των οικονομικών ανισοτήτων στις Η.Π.Α. Στα αποτελέσματά της φάνηκε ότι το οικογενειακό κοινωνικό υπόβαθρο ασκεί ισχυρή επίδραση στην ολοκλήρωση της κολεγιακής φοίτησης. Έτσι, η πιθανότητα ολοκλήρωσης της τετραετούς κολεγιακής φοίτησης σε σύγκριση με την χαμηλότερη κοινωνικο-οικονομική τάξη είναι δύο φορές μεγαλύτερη για τους μαθητές που προέρχονται από τη μεσαία, ενώ είναι έξι φορές μεγαλύτερη για τους σπουδαστές που κατάγονται από ανώτερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα. Όμως, το κυριότερο συμπέρασμα είναι πως η κοινωνική τάξη στη Αμερική ακόμη παίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του ατόμου, παρά το γεγονός ότι είναι γνωστή ως η χώρα των ευκαιριών για όλους, ανεξαρτήτως καταγωγής και κατάστασης.

Τέλος, με βάση εμπειρικές έρευνες οι Σκανδιναβικές χώρες κατέχουν τις πρώτες θέσεις στην κλίμακα διαγενεακής κινητικότητας. Αντίθετα, οι νότιες χώρες της Ευρώπης παρουσιάζουν τα μικρότερα ποσοστά διαγενεακής κινητικότητας. Τα ευρήματα αυτά μπορούν να αποδοθούν στο γεγονός ότι κύριος αρωγός στην κοινωνική προστασία των ατόμων αποτελεί η οικογένεια συγκριτικά με τον πολύ περιορισμένο ρόλο που διαδραματίζει το κράτος. Σε αυτή την περίπτωση χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ελλάδα. Οι νέοι βρίσκονται κάτω από την προστασία των γονέων τους μέχρι μεγάλη ηλικία, καθώς το κράτος αδυνατεί να τους βοηθήσει. Δεν είναι τυχαίο που τα ποσοστά ανεργίας είναι ιδιαίτερα αυξημένα σε αυτές τις χώρες σε σχέση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές (Κρομμύδα, 2015).

3.3 Η επίδραση του εκπαιδευτικού επιπέδου των γονέων

Μέσα από έρευνες βρέθηκε ότι όσο υψηλότερο είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να έχουν τα παιδιά τους μια επιτυχημένη πορεία στο σχολείο (Lauer, 2003). Συνήθως, οι μητέρες είναι εκείνες που έχουν βασικό ρόλο στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, καθώς οι πατεράδες έχουν μεγαλύτερη σχέση με την αγορά εργασίας. Παρατηρήθηκε λοιπόν, πως παιδιά που

έχουν μητέρες με υψηλότερου επιπέδου μόρφωση τείνουν να έχουν ευεργετικά αποτελέσματα σε διάφορους τομείς και όχι μόνο στην εκπαίδευση, όπως για παράδειγμα στην αγορά εργασίας και στον τομέα της υγείας (Haveman and Wolfe, 1995). Ακόμη, βρέθηκε ότι μητέρες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο επενδύουν περισσότερο στα παιδιά τους (Johnston et al., 2014). Ωστόσο, το ερώτημα ποιανού γονέα τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά ασκούν μεγαλύτερη επίδραση στη σχολική απόδοση των παιδιών έρχεται να διερευνήσει η έρευνα του Marks (2008). Από την έρευνα προέκυψε ότι στις περισσότερες χώρες, μεγαλύτερη επιρροή πάνω στις αποδόσεις των μαθητών ασκούν το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας και η επαγγελματική κατάσταση του πατέρα. Ωστόσο, όταν τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των γονέων μετριούνται ως συνδυασμός της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος τους, βρέθηκε ότι υπάρχει μικρή διαφορά στην επίδραση που ασκούν τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά του πατέρα από της μητέρας στη σχολική απόδοση των παιδιών τους. Παρόλο που σε μερικές έρευνες το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας δεν είναι σημαντικό, ώστε να αποτελεί αυτοτελή παράγοντα επίδρασης στην επίδοση των παιδιών (Plug, 2004), είναι ίσως αρκετό, ώστε να επηρεάσει τη γενικότερη στάση απέναντι στην εκπαίδευση (Marks, 2008). Για παράδειγμα, μητέρες που έχουν λάβει κάποια εκπαίδευση μπορούν να εμφυσήσουν στα παιδιά τους θετική στάση απέναντι στη μόρφωση, δείχνοντάς τους την αξία της γνώσης σε καθημερινό, πρακτικό επίπεδο αλλά και να είναι περισσότερο διατεθειμένες να επενδύσουν χρόνο και χρήμα για την εκπαίδευσή τους σε σχέση με μητέρες χωρίς μόρφωση ή χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (Κρομμύδα, 2015).

Η έρευνα που διεξήγαγαν οι Farre et al. (2012) είχε στόχο να διερευνήσει αν η αύξηση της σχολικής εκπαίδευσης των γονέων αυξάνει τη μόρφωση της επόμενης γενιάς. Αποτέλεσμα της έρευνας ήταν ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο και των δύο γονιών επηρεάζει διαγενεακά το επίπεδο των παιδιών στον ίδιο βαθμό περίπου. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι για έναν παραπάνω χρόνο εκπαίδευσης του πατέρα, το παιδί αυξάνει την εκπαίδευσή του κατά 0,17 έτη. Αντίστοιχα, για τις μητέρες είναι 0,21 έτη η παρατηρούμενη αύξηση στην εκπαίδευση των παιδιών. Επιπρόσθετα, βρέθηκε ότι οι θυγατέρες επηρεάζονται περισσότερο από τις μητέρες ενώ για τους υιούς δεν κατέστη εφικτό να προσδιοριστεί ποιος γονέας ασκεί μεγαλύτερη επίδραση.

Μια έρευνα για τα ελληνικά δεδομένα εστίασε στο πώς επιδρά η εκπαίδευση των γονιών τόσο στις αποδόσεις της εκπαίδευσης όσο και στο μορφωτικό επίπεδο που αποκτάται από το παιδί (Patrinos, 1995). Βρέθηκε ότι η επίδραση της εκπαίδευσης του πατέρα είναι μικρή, αλλά θετική και σημαντική στα εισοδήματα των παιδιών. Ακόμη, θετική και ισχυρή συσχέτιση παρατηρήθηκε μεταξύ της εκπαίδευσης του πατέρα και της μέσης χρονικής διάρκειας της εκπαίδευσης των παιδιών. Δηλαδή, παιδιά με πιο μορφωμένους γονείς θα περνούσαν περισσότερο χρόνο στην εκπαίδευση αποκτώντας υψηλότερου επιπέδου μόρφωση. Επιπλέον, θετική ήταν και η συσχέτιση μεταξύ της κοινωνικής προέλευσης και εκπαίδευσης με τα εισοδήματα των παιδιών (Κρομμύδα, 2015). Επιπρόσθετα, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εργαζόμενοι με αναλφάβητους πατέρες δεν επωφελούνταν πολύ από τη σχολική εκπαίδευση. Αυτό οφείλεται στην έλλειψη, λόγω οικογενειακού υπόβαθρου, των κατάλληλων διασυνδέσεων για την εύρεση μιας κερδοφόρας εργασίας σε συνδυασμό με το πολύ χαμηλό μορφωτικό τους επίπεδο που δεν κρίνεται επαρκές για να αντισταθμίσει τις όποιες μειονεξίες προκύπτουν από το οικογενειακό τους υπόβαθρο. Από την άλλη, βρέθηκε ότι οι εργαζόμενοι με πατέρες που είχαν ολοκληρώσει την βασική εκπαίδευση αντλούσαν περισσότερα οφέλη από την εκπαίδευση. Αυτό αποδίδεται στο γεγονός ότι το αρκετά υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο είναι ικανό να τους εξασφαλίσει μια καλή επαγγελματική θέση αντισταθμίζοντας την έλλειψη των απαραίτητων κοινωνικών επαφών (Κρομμύδα, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΈΡΕΥΝΑΣ

4.1. Σκοπός της έρευνας

Τα τελευταία χρόνια γίνονται διάφορες μεταρρυθμίσεις στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα οι οποίες στόχο έχουν να αλλάξουν τη διαδικασία εισαγωγής των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά και τον αριθμό των εισαχθέντων σε αυτήν. Οι περισσότεροι μαθητές στοχεύουν στην εισαγωγή τους σε μια πανεπιστημιακή σχολή, καθώς το υψηλό μορφωτικό επίπεδο έχει συνδεθεί με την ανώτατη εκπαίδευση. Πώς όμως καλλιεργήθηκε η ανάγκη των νέων της ελληνικής κοινωνίας να επιλέγουν πανεπιστημιακές σχολές; Το ερώτημα αυτό αποτέλεσε την αφορμή να διερευνηθεί η εξέλιξη του μορφωτικού επιπέδου των ατόμων ανά ορισμένες γενιές και να γίνει κατανοητή η τάση των νεότερων να επιλέγουν πανεπιστημιακές σχολές.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εμπειρική διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την εισαγωγή των νέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα και η εξαγωγή συμπερασμάτων που υποδηλώνουν ένδειξη ύπαρξης χαμηλής ή υψηλής διαγενεακής κινητικότητας της εκπαίδευσης στην χώρα. Οι κύριοι παράγοντες που παρουσιάζονται στη διεθνή βιβλιογραφία και ερευνώνται σε αυτήν την εργασία είναι το επίπεδο εκπαίδευσης και επαγγελματικής ειδίκευσης των γονέων τους. Επίσης, γίνεται προσπάθεια να διερευνηθεί εάν υπάρχει εξέλιξη ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης και το επάγγελμα σε επίπεδο 3 γενεών.

4.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερωτήματα που τέθηκαν προς διερεύνηση είναι τα εξής:

1. Υπάρχει εξέλιξη στο επίπεδο μόρφωσης ανάμεσα στις τρεις γενιές;
2. Υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και στο μορφωτικό επίπεδο των παιδιών;
3. Υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο της μητέρας και στο μορφωτικό επίπεδο των παιδιών;

Μεταβλητές

Εξαρτημένη μεταβλητή: Το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων Q3,

Ανεξάρτητες Μεταβλητές:

1. Το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας Q18_1 και το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα Q18_2

4.3. Μεθοδολογία έρευνας

Το εργαλείο που αξιοποιήθηκε για την υλοποίηση της έρευνας ήταν το ερωτηματολόγιο, το οποίο διανεμήθηκε διαδικτυακά. Οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε ένα διαδικτυακό ερωτηματολόγιο είναι οι εξής (Van Selm et al. 2006):

- Η χρήση του σε σχέση με άλλα εργαλεία έρευνας προσφέρει εξοικονόμηση πόρων (χρόνου, χρημάτων)
- Η αποτελεσματικότητά του ως προς τη γρήγορη συλλογή και αποθήκευση των δεδομένων
- Η εύκολη εύρεση ατόμων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα
- Η επιλογή του χρόνου και του τρόπου συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων από τους ερωτώμενους
- Η ελκυστικότητα του υπολογιστή σε νέες ηλικιακές ομάδες

Η πορεία δημιουργίας του ερωτηματολογίου ακολούθησε τρία στάδια. Αρχικά, μέσα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας και των προγενέστερων ερευνών σημειώθηκαν οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαγενεακή κινητικότητα και με βάση αυτά διαμορφώθηκαν οι ερωτήσεις. Ύστερα από πιλοτικές δοκιμές του ερωτηματολογίου έγιναν σχόλια και παρατηρήσεις. Αφού έγιναν οι απαιτούμενες βελτιώσεις, το ερωτηματολόγιο μορφοποιήθηκε τελικώς και διανεμήθηκε ηλεκτρονικά μέσω του διαδικτυακού εργαλείου Google Forms. Σε σύντομο χρονικό διάστημα συγκεντρώθηκαν 100 απαντήσεις και ακολούθησε στατιστική ανάλυση των απαντήσεων των συμμετεχόντων με τη χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS.

4.4. Περιγραφή του ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο ξεκινά με ένα εισαγωγικό σημείωμα όπου αναφέρονται πληροφορίες σχετικά με την έρευνα, όπως ο λόγος για τον οποίο γίνεται η έρευνα, ο σκοπός της, ο χρόνος περίπου που απαιτείται για τη συμπλήρωσή του και η εξασφάλιση της ανωνυμίας για τους συμμετέχοντες.

Στη συνέχεια, ακολουθούν είκοσι εννιά ερωτήσεις κλειστού τύπου σχετικά με ατομικά και δημογραφικά στοιχεία οι οποίες χωρίζονται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά στα στοιχεία του ερωτώμενου. Το δεύτερο μέρος στα στοιχεία των γονιών του και το τρίτο μέρος στα στοιχεία των παππούδων του. Σε κάθε γενιά υπάρχουν ερωτήσεις για την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης (ανάλογα με την εκπαιδευτική βαθμίδα από την οποία έχουν αποφοιτήσει) και την επαγγελματική τους κατάσταση (το οποίο αντανακλά σε ένα βαθμό και την οικονομική τους κατάσταση). Στο μέρος του ερωτώμενου υπάρχουν ερωτήσεις που αφορούν γενικά την εκπαίδευση που έλαβε και εκτός σχολείου δηλαδή, εκείνες τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες οι οποίες διαμορφώνουν το μορφωτικό επίπεδο του ατόμου και αποτελούν προϊόντα πολιτιστικής κατανάλωσης (π.χ. υποστηρικτικά μαθήματα, εκμάθηση ξένων γλωσσών, μουσικών οργάνων, αθλημάτων, συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις). Ακόμα, υπάρχει ερώτηση για το αν οι γονείς βοηθούσαν τα παιδιά τους στη μελέτη των μαθημάτων.

Το ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται ολοκληρωμένο στο παράρτημα της εργασίας.

4.5. Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από ενήλικους πολίτες, χωρίς περιορισμό ως προς το μορφωτικό επίπεδο, το φύλο, τον κλάδο σπουδών και τη γεωγραφική καταγωγή τους, αλλά με περιορισμό ως προς την ηλικία. Οι ερωτώμενοι θα πρέπει να είναι από 21 έως 40 ετών, ώστε οι προηγούμενες γενιές των γονέων και των παππούδων τους να μην έχουν μεγάλη διασπορά μεταξύ τους.

Από τους 100 συμμετέχοντες, οι 75 είναι γυναίκες (75%) και οι 25 άνδρες (25%).

Πίνακας 4.1

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με το φύλο

Φύλο	N	%
1. Άνδρας	25	25
2. Γυναίκα	75	75
Σύνολο	100	100

Το ηλικιακό εύρος των συμμετεχόντων διαμορφώθηκε ως εξής: Το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσε η ηλικιακή ομάδα 21-30 ετών (53%), ενώ η ηλικιακή ομάδα 31-40 ετών βρέθηκε με ποσοστό 47%.

Πίνακας 4.2

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με την ηλικία

Ηλικία	N	%
1. 21-30 ετών	53	53
2. 31-40 ετών	47	47
Σύνολο	100	100

Σε ό,τι αφορά το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων, το μεγαλύτερο ποσοστό έχει μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (48%). Ακολουθεί το ποσοστό που έχει ολοκληρώσει σπουδές στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΑΕΙ ή ΤΕΙ) (37%), ενώ το 13% έχει Απολυτήριο Λυκείου ως ανώτατο τίτλο σπουδών. Σε ποσοστό 1% βρίσκεται ο κάτοχος Διδακτορικού και επίσης 1% ο κάτοχος πτυχίου ΙΕΚ.

Πίνακας 4.3

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο

Μορφωτικό επίπεδο	N	%
1. Απολυτήριο Λυκείου	13	13
2. Πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ	37	37
3. Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	48	48
4. Διδακτορικό	1	1
5. Πτυχίο ΙΕΚ	1	1
Σύνολο	100	100

Ως προς την επαγγελματική θέση που κατέχουν οι συμμετέχοντες, το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολείται σε επιστημονικά επαγγέλματα (55%). Ακολουθούν οι υπάλληλοι γραφείου (15%) και αμέσως μετά σε ποσοστό 10% βρίσκονται οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και οι πωλητές σε καταστήματα/υπαίθριες αγορές. Ένα ποσοστό 9% αποτελούν οι άνεργοι. Μικρότερο ποσοστό συγκεντρώνουν οι τεχνικοί και τα συναφή επαγγέλματα (4%), οι εργαζόμενοι στις ένοπλες δυνάμεις (4%), οι γεωργοί, αλιείς και κτηνοτρόφοι (3%), οι νομοθέτες, τα ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη (2%) και οι ανειδίκευτοι εργάτες (1%).

Πίνακας 4.4

Κατανομή του δείγματος σε σχέση με το είδος απασχόλησης

Είδος απασχόλησης	N	%
1. Επιστημονικά επαγγέλματα	55	55
1. Υπάλληλοι γραφείου	15	15
3. Παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	10	10
4. Άνεργοι	9	9
5. Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα	4	4
6. Ένοπλες δυνάμεις	4	4
7. Γεωργοί, αλιείς και κτηνοτρόφοι	3	3
8. νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη	2	2
4. Ανειδίκευτοι εργάτες	1	1
Σύνολο	100	100

4.6. Περιορισμοί της έρευνας

Ως περιορισμοί της έρευνας πρέπει να αναφερθούν το περιορισμένο χρονικό διάστημα διεξαγωγής της , ο σχετικά μικρός αριθμός συμμετεχόντων και ο μη τυχαίος τρόπος επιλογής του δείγματος.

Κεφάλαιο 5: Αποτελέσματα της έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται αναλυτικά οι απαντήσεις και τα αποτελέσματα των στατιστικών ελέγχων για τον εντοπισμό σχέσεων μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΟΥ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΤΟΥ

Για να διερευνηθεί η συσχέτιση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο των γονέων ξεχωριστά και των παιδιών, οι ερωτώμενοι απάντησαν σε ερωτήσεις που αφορούσαν στο δικό τους μορφωτικό επίπεδο και σε αυτό των γονέων τους όπως φαίνεται στους πίνακες 5.1, 5.2, 5.3. Τα διάφορα μορφωτικά επίπεδα εκπαίδευσης διατάχθηκαν από το χαμηλότερο στο υψηλότερο με την εξής σειρά: μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης, απολυτήριο δημοτικού, απολυτήριο γυμνασίου, απολυτήριο Λυκείου, πτυχίο Ι.Ε.Κ., πτυχίο Σωμάτων Ασφαλείας, πτυχίο Α.Ε.Ι.-Τ.Ε.Ι., μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης, διδακτορικό.

Πίνακας 5.1

Απαντήσεις ερωτώμενων σχετικά με το μορφωτικό τους επίπεδο
ερώτηση Q3

Μορφωτικό επίπεδο ερωτώμενων	N	%
1. Απολυτήριο Λυκείου	13	13
2. Πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ	37	37
3. Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	48	48
4. Διδακτορικό	1	1
5. Πτυχίο ΙΕΚ	1	1
Σύνολο	100	100

Πίνακας 5.2

Απαντήσεις σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας (ερώτηση Q18_1)

Μορφωτικό επίπεδο μητέρας	N	%
1. Απολυτήριο Λυκείου	36	36
2.Πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ	36	36
3.Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	8	8
4. Πτυχίο ΙΕΚ	6	6
5.Μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης	3	3
6.Απολυτήριο δημοτικού	7	7
7.Απολυτήριο Γυμνασίου	3	3
8.Πτυχίο σχολή σωμάτων ασφαλείας	1	1
Σύνολο	100	100

Πίνακας 5.3

Απαντήσεις σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα (ερώτηση Q18_2)

Μορφωτικό επίπεδο πατέρα	N	%
1. Απολυτήριο Λυκείου	26	26
2.Πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ	33	33
3.Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	7	7
4. Πτυχίο ΙΕΚ	5	5
5.Μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης	5	5
6.Απολυτήριο δημοτικού	14	14
7.Απολυτήριο Γυμνασίου	6	6
8.Πτυχίο σχολή σωμάτων ασφαλείας	4	4
Σύνολο	100	100

Από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων ως προς το δικό τους μορφωτικό επίπεδο και της μητέρας τους (Q18_1), προέκυψε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.4 ($p < 0,05$). Στατιστικά σημαντική σχέση υπάρχει επίσης ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο του ερωτώμενου και στο μορφωτικό

επίπεδο του πατέρα του (Q 18_2). Μάλιστα, η συσχέτιση και στις δύο περιπτώσεις είναι θετική, δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας τόσο υψηλότερο θα είναι και του παιδιού. Το ίδιο ισχύει και για τη σχέση μορφωτικού επιπέδου πατέρα και παιδιού.

Πίνακας 5.4

Έλεγχος συσχέτισης ανάμεσα στις μεταβλητές Q3, Q18_1, Q18_2.

		Q3	Q18_1	Q18_2
Q3	Correlation Coefficient	1,000	,200*	,208*
	Sig. (2-tailed)	.	,022	,015
	N	100	100	100
Kendall's tau_b Q18_1	Correlation Coefficient	,200*	1,000	,429**
	Sig. (2-tailed)	,022	.	,000
	N	100	100	100
Q18_2	Correlation Coefficient	,208*	,429**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,015	,000	.
	N	100	100	100

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Σχετικά με τη βοήθεια που δέχθηκαν οι ερωτώμενοι από τους γονείς τους για την προετοιμασία των μαθημάτων του σχολείου, απάντησε θετικά το 77% και αρνητικά το 23%.

Πίνακας 5.5

Απαντήσεις σε σχέση με την εκπαιδευτική υποστήριξη από γονείς (Q9)

Εκπαιδευτική υποστήριξη από γονείς	N	%
1. Ναι	77	77
2. Όχι	23	23
Σύνολο	100	100

Από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων ως προς το δικό τους μορφωτικό επίπεδο και την εκπαιδευτική υποστήριξη από τους γονείς τους (Q9), προέκυψε ότι υπάρχει δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.6.

Πίνακας 5.6
Συσχέτιση μεταβλητών Q3 και Q9

Correlations			Q3	Q9
Kendall's tau_b	Q3	Correlation Coefficient	1,000	-,004
		Sig. (2-tailed)	.	,964
		N	100	100
	Q9	Correlation Coefficient	-,004	1,000
		Sig. (2-tailed)	,964	.
		N	100	100

Επίσης, από αυτούς που απάντησαν ότι οι γονείς τους υποστήριζαν κατά την προετοιμασία τους για το σχολείο, το 57,1% δήλωσε ότι τους βοηθούσε η μητέρα τους, το 37,7% και οι δύο γονείς, ενώ το 5,2% ο πατέρας τους.

Πίνακας 5.7

Απαντήσεις σε σχέση με το ποιος γονέας παρείχε εκπαιδευτική υποστήριξη (Q10)

Πρόσωπο υποστήριξης	N	%
1. πατέρας	4	5,2
2. μητέρα	44	57,1
3. και οι δύο	29	37,7
Σύνολο	77	100

Από τον στατιστικό έλεγχο Kendall's tau-b ανάμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων ως προς το δικό τους μορφωτικό επίπεδο και το ποιος τους παρείχε εκπαιδευτική υποστήριξη, προέκυψε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές, όπως φαίνεται στον πίνακα 5.8.

Πίνακας 5.8

		Q3	Q10
Kendall's tau_b	Correlation Coefficient	1,000	-,166
	Q3 Sig. (2-tailed)	.	,121
	N	100	77
	Correlation Coefficient	-,166	1,000
	Q10 Sig. (2-tailed)	,121	.
	N	77	77

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Μέσα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων γίνεται προσπάθεια να βρεθεί εάν υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και στο αν έκαναν υποστηρικτικά μαθήματα ως μαθητές, για να έχουν καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο.

Πίνακας 5.9

Απαντήσεις σε σχέση με τη συμμετοχή σε υποστηρικτικά μαθήματα (ερώτηση Q7)

Συμμετοχή σε υποστηρικτικά μαθήματα	N	%
1. Ναι	94	94
2. Όχι	6	6
Σύνολο	100	100

Όσον αφορά στην ερώτηση για το αν έκαναν υποστηρικτικά μαθήματα για καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο, το 94% των συμμετεχόντων απάντησε θετικά και μόνο το 6% αρνητικά.

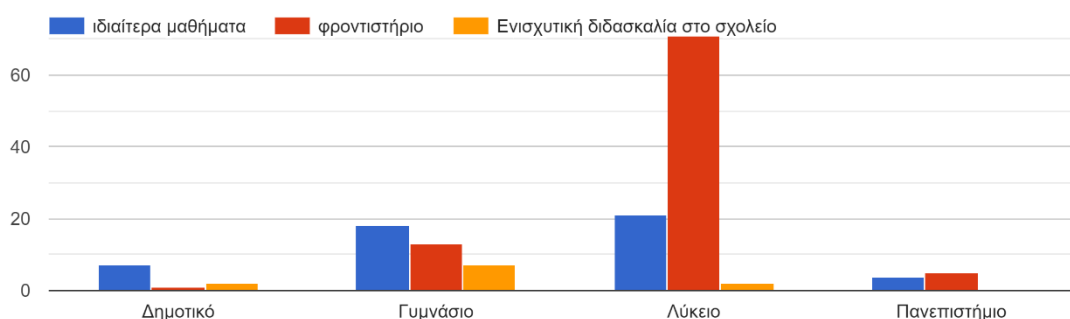
Από τον στατιστικό έλεγχο ανάμεσα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων ως προς το δικό τους μορφωτικό επίπεδο και ως προς τη συμμετοχή τους σε υποστηρικτικά

μαθήματα προέκυψε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις 2 μεταβλητές.

Στο παρακάτω διάγραμμα φαίνεται ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων είχαν υποστηρικτικά μαθήματα εκτός σχολείου, είτε σε φροντιστήριο είτε σε ιδιαίτερα μαθήματα κατά την προετοιμασία τους για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Γράφημα 5.1
Απαντήσεις στην ερώτηση Q8.

Αν ναι, κυρίως σε ποιο πλαίσιο κάνατε τα υποστηρικτικά μαθήματα ανά βαθμίδα;

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΓΕΝΙΕΣ

Για να σημειωθεί η εξέλιξη στο μορφωτικό επίπεδο των ατόμων ανάμεσα στις γενιές, αρχικά χρειάστηκε να καταγράψει κάθε γενιά (ερωτώμενοι-γονείς- παππούδες) το επίπεδο μόρφωσης που κατέκτησαν μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα. Στους ερωτώμενους δόθηκε η παρακάτω ερώτηση με 8 επιλογές, ώστε να προσδιορίσουν το μορφωτικό τους επίπεδο.

Παρακαλώ επιλέξτε τον ανώτερο τίτλο σπουδών που διαθέτετε.

Απολυτήριο Δημοτικού

Απολυτήριο Γυμνασίου

Απολυτήριο Λυκείου

Πτυχίο Ι.Ε.Κ.

Πτυχίο σχολής σωμάτων ασφαλείας

Πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης
Διδακτορικό

Για τους γονείς και τους παππούδες τους δόθηκαν οι ίδιες επιλογές και ακόμα μία διαφορετική. Πρόκειται για τη «μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης», καθώς τα προηγούμενα χρόνια στην Ελλάδα δεν είχε νομοθετηθεί η υποχρεωτική φοίτηση στο σχολείο, με αποτέλεσμα να παρατηρείται το φαινόμενο της σχολικής διαρροής. Συνεπώς, πολλά άτομα δεν ολοκλήρωσαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και εντάχθηκαν αμέσως στην αγορά εργασίας.

Επίπεδο μόρφωσης

Μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης
Απολυτήριο Δημοτικού
Απολυτήριο Λυκείου
Απολυτήριο Γυμνασίου
Πτυχίο ΑΕΙ ΤΕΙ
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης
Διδακτορικό
Πτυχίο σωμάτων ασφαλείας
Πτυχίο ΙΕΚ

Στη συνέχεια, οι επιλογές αυτές κατηγοριοποιήθηκαν σε 3 επίπεδα: χαμηλό, μέτριο και υψηλό. Το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης περιλαμβάνει τη μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης και το απολυτήριο Δημοτικού, το μέτριο επίπεδο περιλαμβάνει το απολυτήριο Γυμνασίου, το απολυτήριο λυκείου και το πτυχίο ΙΕΚ και τέλος, το υψηλό επίπεδο μόρφωσης περιλαμβάνει το πτυχίο σωμάτων ασφαλείας, το πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ, το μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης και το διδακτορικό.

Ο παρακάτω πίνακας αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των παππούδων και των γιαγιάδων (N=400).

	Χαμηλό επίπεδο	Μέτριο επίπεδο	Υψηλό επίπεδο	
N	318	64	18	400
%	79,5	16	4,5	100

Ο παρακάτω πίνακας αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των γονέων (N=200).

	Χαμηλό επίπεδο	Μέτριο επίπεδο	Υψηλό επίπεδο	
N	29	82	89	200
%	14,5	41	44,5	100

Ο παρακάτω πίνακας αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων (N=100).

	Χαμηλό επίπεδο	Μέτριο επίπεδο	Υψηλό επίπεδο	
N	0	14	86	100
%	0	14	86	100

Από τους παραπάνω πίνακες παρατηρούμε ότι το 79,5% της 1^{ης} γενιάς βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, το 16% σε μέτριο και μόλις το 4,5% σε υψηλό. Στη 2^η γενιά μειώνεται σημαντικά το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης στο 14,5 %, αυξάνεται το μέτριο επίπεδο στο 41% και ακόμα περισσότερο αυξάνεται το υψηλό επίπεδο φτάνοντας στο 44,5%. Τέλος, στην 3^η γενιά κανένας ερωτώμενος δε βρέθηκε με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, το μέτριο επίπεδο είναι αρκετά μειωμένο μόλις στο 14% και το υψηλό επίπεδο μόρφωσης βρίσκεται στο 86%.

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα – Συζήτηση

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν αρχικά να διερευνηθεί εάν το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας επηρεάζει το μορφωτικό επίπεδο του παιδιού και συνεπώς την εισαγωγή του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και επιπλέον, εάν υπάρχει διαγενεακή κινητικότητα ανάμεσα σε 3 γενιές.

Από τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου φάνηκε ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων γεννημένοι τις δεκαετίες 1980-2020 έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης που δεν περιορίζεται στο πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ, αλλά φτάνει στο μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης. Αυτό σημαίνει ότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι έχουν επιλέξει σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και έχουν ειδικευτεί αναλόγως συνεχίζοντας τις σπουδές τους σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Αυτό φάνηκε και στην επαγγελματική τους κατάσταση, καθώς πάνω από τους μισούς ερωτώμενους (70%) κατέχουν επιστημονικά επαγγέλματα ή διοικητικές θέσεις (υπάλληλοι γραφείου) που απαιτούν τουλάχιστον πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ. Σημαντική επίσης παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων έκανε υποστηρικτικά μαθήματα σε κάποια βαθμίδα με σκοπό να έχει καλύτερες επιδόσεις και κυρίως στο λύκειο. Αυτό σημαίνει ότι στόχος των μαθημάτων σε ιδιαίτερα μαθήματα και φροντιστήρια ήταν η καλύτερη βαθμολογία και η εισαγωγή σε σχολές προτίμησης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παράλληλα, οι ερωτώμενοι εξέφρασαν ότι δέχτηκαν βοήθεια από τους γονείς τους και κυρίως από τη μητέρα τους (57,1%) κατά την προετοιμασία των μαθημάτων. Μέσα από αυτήν την αλληλεπίδραση το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και ειδικά της μητέρας θα μπορούσε να επηρεάσει σε ένα βαθμό το μορφωτικό επίπεδο των παιδιών. Πράγματι, από τη στατιστική έρευνα φάνηκε ότι το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, αλλά και το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα έχει θετική συσχέτιση με το επίπεδο του παιδιού.

Μέσα από τη συσχέτιση του μορφωτικού επιπέδου των 3 γενεών παρατηρήθηκε μεγάλη εξέλιξη. Η 1^η γενιά, δηλαδή οι παππούδες των ερωτώμενων γεννημένοι τις δεκαετίες 1920-1940 χαρακτηρίζεται από χαμηλό μορφωτικό επίπεδο (79,5%), δηλαδή είτε έχουν απολυτήριο δημοτικού είτε δεν κατάφεραν να αποφοιτήσουν από αυτό όποτε δεν μπορεί να προσδιοριστεί η βαθμίδα μόρφωσής τους. Η αδυναμία φοίτησης στο σχολείο και η έλλειψη μόρφωσης εκείνη τη χρονική περίοδο στην Ελλάδα ερμηνεύεται με βάση τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις που συντελέστηκαν και τα αποτελέσματα που επέφεραν στην εκπαίδευση. Ακολουθώντας τη 2^η γενιά, δηλαδή τους γονείς των

ερωτώμενων γεννημένοι τις δεκαετίες 1940-1980 παρατηρούμε θετική εξέλιξη σε σχέση με την 1^η γενιά. Σχεδόν οι μισοί βρίσκονται σε υψηλό επίπεδο μόρφωσης και μόνο το 14 % σε χαμηλό επίπεδο μόρφωσης (κυρίως απολυτήριο Δημοτικού). Η τάση αυτή δείχνει τις προσπάθειες του εκπαιδευτικού συστήματος της εποχής εκείνης να μειώσει τη σχολική διαρροή, να στρέψει τα άτομα, άνδρες-γυναίκες, στους χώρους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και να ενισχύσει την αύξηση του μορφωτικού επιπέδου των πολιτών της ελληνικής κοινωνίας. Τέλος, οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν είχαν ως αποτέλεσμα η 3^η γενιά να έχει 0% χαμηλό επίπεδο μόρφωσης. Πράγματι, λόγω της εφαρμογής του νόμου περί υποχρεωτικής φοίτησης μέχρι το γυμνάσιο οι ερωτώμενοι γεννημένοι τις δεκαετίες 1980-2000 δεν χαρακτηρίζονται από χαμηλό επίπεδο μόρφωσης. Αντίθετα, παρατηρείται το υψηλότερο από κάθε γενιά σε ποσοστό 86% . Μέσα από αυτήν την εξέλιξη αποδεικνύεται ότι σταδιακά οι γενιές αυξάνουν το μορφωτικό τους επίπεδο και παρατηρείται διαγενεακή κινητικότητα. Η ελληνική κοινωνία επενδύει στο μορφωτικό επίπεδο των ατόμων είτε μέσω της εκπαιδευτική πολιτικής που εφαρμόζει είτε ατομικά ως στόχος της κάθε οικογένειας που αποφασίζει να επενδύσει χρόνο και χρήμα στη μόρφωση των νέων μελών της. Παράλληλα, η αγορά εργασίας στην Ελλάδα καθώς εξελίσσεται κι εκείνη ακολουθώντας την τεχνολογική και επιστημονική πρόοδο άλλων χωρών θέτει τις δικές της απαιτήσεις ως προς το επίπεδο μόρφωσης, το βαθμό εξειδίκευσης, αλλά και τον τομέα ενασχόλησης των νέων εργαζόμενων. Η άμεση απορρόφηση των ατόμων στην αγορά εργασίας θα αποτελέσει βασικό κριτήριο για τη διαμόρφωση του επιπέδου μόρφωσης τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε να μελετηθεί πώς η αγορά εργασίας επηρεάζει την επιλογή αντικειμένου σπουδών, καθώς αυτό επηρεάζει το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων.

Βιβλιογραφία

Alba, R. D., Handl, J., & Müller, W. (1999). Les inégalités ethniques dans le système scolaire allemand. *Formation emploi*, 65(1), 77-101.

Berger, M. C. (1988). Predicted future earnings and choice of college major. *Industrial and Labor Relations Review*, 41, 418-429.

Crompton, R. (2008). *Class and stratification*. Cambridge.

Δασκαλάκης, Δ. (2014). *Ζητήματα κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης* (επιμ.). Αθήνα: Διάδραση

Θάνος, Θ. (2012). *Εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα (1950-2010). Ο ρόλος της ανώτατης εκπαίδευσης* (Ν. Παναγιωτόπουλος, Πρόλογος). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Farré, L., Klein, R., & Vella, F. (2012). Does Increasing Parents' Schooling Raise the Schooling of the Next Generation? Evidence Based on Conditional Second Moments. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 74(5), 676-690.

Giddens A., *Κοινωνιολογία*, μτφρ. και επιμ. Δ.Τσαούσης, Αθήνα (Gutenberg) 2002.

Haveman, R., & Wolfe, B. (1995). The determinants of children's attainments: A review of methods and findings. *Journal of economic literature*, 33(4), 1829-1878.

Heath, A., Payne, C. (1999). Twentieth century trend in social mobility in Britain. Centre for Research into Elections and Social Trends, Working Paper, 70.

Hill, M. S., & Duncan, G. J. (1987). Parental family income and the socioeconomic attainment of children. *Social Science Research*, 16(1), 39-73.

Johnston, A. I. (2014). Social states. In *Social States*. Princeton University Press.

Καντζάρα, Β. (2008). *Εκπαίδευση και κοινωνία. Κριτική διερεύνηση των κοινωνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Πολύτροπον.

Κασιμάτη, Κ. (2004). *Δομές και ροές. Το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας*. Αθήνα: Gutenberg.

Κελπανίδης, Μ. (2002). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες και πραγματικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κουκουλιάντα, Ν. (2017). *Ο ρόλος της ανώτατης εκπαίδευσης στην κοινωνική αναπαραγωγή, όπως παρουσιάζεται στη θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Pierre Bourdieu. Επισκόπηση ερευνών για τον αναπαραγωγικό ρόλο της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης* (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Τμήμα Νηπιαγωγών).

Κουτσογιώτα, Σ. (2007). *Εκπαίδευση και κοινωνική κινητικότητα στις ανεπτυγμένες μεταβιομηχανικές κοινωνίες με συστηματική αναφορά στην περίπτωση της γερμανικής κοινωνίας* (No. GRI-2008-1493). Aristotle University of Thessaloniki.

- Κρομμύδα, Ε. Α. (2015). *Διαγενεακές επιδράσεις στην εκπαίδευση: εμπειρική μελέτη για 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Master's thesis).
- Κυρίδης, Α. (1996). *Εκπαιδευτική ανισότητα*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Κυρίδης, Α. (1997). *Τα κοινωνικά και δευτεροβάθμια εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των φοιτητών της Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Lauer, C. (2003). Family background, cohort and education: A French–German comparison based on a multivariate ordered probit model of educational attainment. *Labour Economics*, 10(2), 231-251.
- Mazzonna, F. (2014). The long-lasting effects of family background: A European cross-country comparison. *Economics of Education Review*, 40, 25-42.
- Marks, G. N. (2008). Are father's or mother's socioeconomic characteristics more important influences on student performance? Recent international evidence. *Social Indicators Research*, 85(2), 293-309.
- Μοσχονάς, Λ. (1998). *Τάξεις και στρώματα στις σύγχρονες κοινωνίες: Τόμος 1, Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μυλωνάς, Θ. (2006). *Κοινωνιολογία της Ελληνικής Εκπαίδευσης (Συμβολές)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Νικολάου, Σ. (2006). *Θεωρητικά ζητήματα στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Nunn, A., Johnson, S., Monro, S., Bickerstaffe, T., & Kelsey, S. (2007). Factors influencing social mobility.
- Panayotopoulos, N. (2000). Oppositions sociales et oppositions scolaires: les cas du système d' enseignement superior grec. *Regards Sociologiques*. 19, 57-74.
- Patrinou, A. H. (1995). Socioeconomic background, schooling, experience, ability and monetary rewards in Greece. *Economics of Education Review*, 14(1), 85-91
- Παπαδόπουλος, Π. (1987). Η ταξική διάρθρωση της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας
- Παπαναστασίου, Σ. (2018). *Διαγενεακή κοινωνική κινητικότητα και τύποι κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη*, Αθήνα: Gutenberg/Δαρδανός.
- Peraita, C., & Sánchez, M. (1998). The effect of family background on children's level of schooling attainment in Spain. *Applied Economics*, 30(10), 1327-1334.
- Peuckert, R. (2001). Rückgang der Mehrgenerationenhaushalte: Zeichen für eine abnehmende Solidarität zwischen den Generationen?. In *Familienformen im sozialen Wandel* (pp. 295-310). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
- Plug, E. (2004). Estimating the effect of mother's schooling on children's schooling using a sample of adoptees. *American Economic Review*, 94(1), 358-368.
- Psacharopoulos, G. (1988). Education and development: A review. *The World Bank Research Observer*, 3(1), 99-116.

Rumberger, R. W. (2010). Education and the reproduction of economic inequality in the United States: An empirical investigation. *Economics of Education Review*, 29(2), 246-254.

Σταματοπούλου, Γ. (2022). *Τάσεις διαγενεακής κινητικότητας στην Ελλάδα και συγκριτική μελέτη με τις χώρες της Νότιας Ευρώπης* (Doctoral dissertation, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Σχολή Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής).

Sorokin, P. A. (2019). Social and cultural mobility. In *Social Stratification* (pp. 303-308). Routledge.

Σιάνου-Κύργιου, Ε. (2006). *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες. Η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997-2004)*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήση.

Van Selm, M., & Jankowski, N. W. (2006). Conducting online surveys. *Quality and quantity*, 40(3), 435-456.

Παράρτημα

Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνική κινητικότητα

Μέρος Α': Στοιχεία ερωτώμενου

Q1. Φύλο:

1. Άνδρας
2. Γυναίκα

Q2. Ηλικία

1. 21-30
2. 31-40

Q3. Παρακαλώ επιλέξτε τον ανώτερο τίτλο σπουδών που διαθέτετε.

1. Απολυτήριο Δημοτικού
2. Απολυτήριο Γυμνασίου
3. Απολυτήριο Λυκείου
4. Πτυχίο Ι.Ε.Κ.
5. Πτυχίο σχολής σωμάτων ασφαλείας
6. Πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ
7. Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης
8. Διδακτορικό

Q4. Τωρινή επαγγελματική θέση

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη 1
Επιστημονικά επαγγέλματα 2
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα 3
Υπάλληλοι γραφείου 4
Ένοπλες δυνάμεις 5
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές 6
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι 7
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα 8
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές 9
Ανειδίκευτοι εργάτες 10
Άνεργοι 11

Q5. Ποιες ξένες γλώσσες έχετε διδαχθεί;

1. Αγγλικά
2. Γαλλικά
3. Γερμανικά
4. Ισπανικά
5. Ιταλικά
6. Άλλη γλώσσα

Q6. Η εκμάθηση της ξένης γλώσσας βασίστηκε κυρίως

1. Στο σχολείο
2. Σε ιδιαίτερα μαθήματα
3. Σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών

Q7. Κάνατε υποστηρικτικά μαθήματα ως μαθητές, για να έχετε καλύτερες επιδόσεις;

1. Ναι
2. Όχι

Q8. Αν ναι, κυρίως σε ποιο πλαίσιο κάνατε τα υποστηρικτικά μαθήματα ανά βαθμίδα;

	1Ιδιαίτερα μαθήματα	2Φροντιστήριο	3Ενισχυτική διδασκαλία στο σχολείο
81Δημοτικό			
82γυμνάσιο			
83λύκειο			
84πανεπιστήμιο			

Q9. Σας έχουν βοηθήσει οι γονείς σας για την προετοιμασία των μαθημάτων του σχολείου;

1. Ναι
2. Όχι

Q10. Αν απαντήσατε προηγουμένως ναι, τότε ποιος σας βοηθούσε;

1. Ο πατέρας
2. Η μητέρα
3. Και οι δύο

Q11. Έχετε κάνει μαθήματα μουσικής (εκμάθηση μουσικού οργάνου ή θεωρίας) εκτός σχολείου;

1. ναι
2. όχι

Q12. Έχετε ασχοληθεί με κάποιο άθλημα συστηματικά σε κάποιο αθλητικό σωματείο;

1. Ναι
2. Όχι

Q13. Έχετε ασχοληθεί συστηματικά με κάποια άλλη δραστηριότητα εκτός σχολείου;

1. Ζωγραφική
2. Χορός
3. Θεατρικό Παιχνίδι
4. Σκάκι

Q14. Μέχρι την ηλικία των 18 χρονών πόσο συχνά παρακολουθούσατε πολιτιστικές εκδηλώσεις (θέατρο, κινηματογράφος, συναυλίες κ.ά.)

1. Σπάνια
2. Μερικές φορές
3. Πολύ συχνά

Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούν στους γονείς και τους παππούδες σας.

Μέρος Β': Στοιχεία των γονέων σας

Q15. Η επαγγελματική θέση του πατέρα σας, όταν ήσαστε 15 χρονών

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη ¹
Επιστημονικά επαγγέλματα ²
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα ³
Υπάλληλοι γραφείου ⁴
Ένοπλες δυνάμεις ⁵
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές ⁶
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι ⁷
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα ⁸
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές ⁹

Ανειδίκευτοι εργάτες10
Άνεργοι11

Q16. Η επαγγελματική θέση της μητέρας σας, όταν ήσαστε 15 χρονών

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
Επιστημονικά επαγγέλματα
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα
Υπάλληλοι γραφείου
Ένοπλες δυνάμεις
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές
Ανειδίκευτοι εργάτες
Άνεργοι

Q17. Ηλικία

	41-50	51-60	61-70	71-80	81+
Πατέρα					
Μητέρα					

Q18. Παρακαλώ επιλέξτε τον ανώτερο τίτλο σπουδών που διαθέτει ο πατέρας και η μητέρα σας

	Απολυτήριο Δημοτικού	Απολυτήριο Γυμνασίου	Απολυτήριο Λυκείου	Πτυχίο ΑΕΙ ΤΕΙ	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδικής Επιστήμης	Διδακτορικό	Πτυχίο Σωματίων Ασφαλείας	Πτυχίο ΙΕΚ	Μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης
Πατέρας									
Μητέρα									

Q19. Τωρινή επαγγελματική θέση του πατέρα σας, σε περίπτωση που δεν είναι συνταξιούχος.

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
Επιστημονικά επαγγέλματα
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα
Υπάλληλοι γραφείου
Ένοπλες δυνάμεις
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές
Ανειδίκευτοι εργάτες
Άνεργοι

Q20. Τωρινή επαγγελματική θέση της μητέρας σας, σε περίπτωση που δεν είναι συνταξιούχος.

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
Επιστημονικά επαγγέλματα
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα
Υπάλληλοι γραφείου
Ένοπλες δυνάμεις
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές
Ανειδίκευτοι εργάτες
Άνεργοι

Μέρος Γ': Στοιχεία για τους παππούδες σας

Οι παρακάτω ερωτήσεις αφορούν στους γονείς του πατέρα σας

Q21. Ηλικία

	1941-1950	1931-1940	1921-1930	1911-1920
Παπούς				
Γιαγιά				

Q22. Επίπεδο μόρφωσης

	Απολυτήριο Δημοτικού	Απολυτήριο Γυμνασίου	Απολυτήριο Λυκείου	Πτυχίο ΑΕΙ ΤΕΙ	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδικής Επιστήμης	Διδακτορικό	Πτυχίο Σωματίων Ασφαλείας	Πτυχίο ΙΕΚ	Μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης
Παππούς									
Γιαγιά									

Q23. Η τελευταία επαγγελματική θέση του παππού σας

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
Επιστημονικά επαγγέλματα
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα
Υπάλληλοι γραφείου
Ένοπλες δυνάμεις
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές
Ανειδίκευτοι εργάτες
Άνεργοι

Q24. Η τελευταία επαγγελματική θέση της γιαγιάς σας

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
Επιστημονικά επαγγέλματα
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα
Υπάλληλοι γραφείου
Ένοπλες δυνάμεις
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές
Ανειδίκευτοι εργάτες
Άνεργοι

Οι παρακάτω ερωτήσεις αφορούν στους γονείς της μητέρας σας

Q25. Ηλικία

	1941-1950	1931-1940	1921-1930	1911-1920
Παπούς				
Γιαγιά				

Q26. Επίπεδο μόρφωσης

	Απολυτήριο Δημοτικού	Απολυτήριο Γυμνασίου	Απολυτήριο Λυκείου	Πτυχίο ΑΕΙ ΤΕΙ	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης	Διδακτορικό	Πτυχίο Σωμασφαλείας	Πτυχίο ΙΕΚ	Μη προσδιορισμένη βαθμίδα εκπαίδευσης
Παπούς									
Γιαγιά									

Q27. Η τελευταία επαγγελματική θέση του παπού σας

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
Επιστημονικά επαγγέλματα
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα
Υπάλληλοι γραφείου
Ένοπλες δυνάμεις
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές
Ανειδίκευτοι εργάτες
Άνεργοι

Q28. Η τελευταία επαγγελματική θέση της γιαγιάς σας

Νομοθέτες, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη
Επιστημονικά επαγγέλματα
Τεχνικοί και συναφή επαγγέλματα
Υπάλληλοι γραφείου
Ένοπλες δυνάμεις

Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές
Ειδικευμένοι γεωργοί, αλιείς, κτηνοτρόφοι
Τεχνίτες και συναφή επαγγέλματα
Χειριστές μηχανών και εργαλείων και συναρμολογητές
Ανειδίκεντοι εργάτες
Άνεργοι